

Funded by
the European Union

TEI THAILAND
ENVIRONMENT
INSTITUTE

คู่มือการประเมินความเปราะบางของเมือง สำหรับภาคประชาสังคม

บริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง
Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive,
Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)

คู่มือการประเมินความเปราะบางของเมืองสำหรับภาคประชาสังคม
บริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง
Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive,
Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)

สนับสนุนโดย
สหภาพยุโรป (European Union: EU)
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (Thailand Environment Institute Foundation: TEI)
ศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์
(Centre for Civil Society and Nonprofit Management: CSNM)
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
กรกฎาคม 2564

การประเมินความเปราะบางของเมืองสำหรับภาคประชาสังคม
บริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง
Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive,
Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)

พิมพ์ครั้งที่ 1 พฤษภาคม 2564 จำนวน เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ISBN:

ที่ปรึกษา

ดร.จำเนียร	วรรณชัยพันธ์
ผศ.ดร.ยรรยงค์	อินทร์ม่วง
ดร.ผกามาศ	ถิ่นพั่งงา
ผศ.ดร.สักรินทร์	แซ่ภู
อาจารย์พูลสมบัติ	นามหล้า
อาจารย์ธัญญา	ตันตระกุล
ดร.พรเพ็ญ	โสมาบุตร
อาจารย์ชนศักดิ์	โพธิ์ศรีคุณ

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.บัวพันธ์	พรหมพักพิง
อนุวัฒน์	พลทิพย์
รัชนิวรรณ	นิรมิตร
กฤษดา	ปัจจำเนย์

จัดพิมพ์โดย

.....

คำนำ

คู่มือการประเมินความเปราะบางของเมืองสำหรับภาคประชาสังคมเล่มนี้เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของโครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง (Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive, Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)) โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งมาจากคู่มือการวิเคราะห์ความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในบริบทเมืองเพื่อสร้างการเตรียมความพร้อมของเมืองอย่างยั่งยืน จัดทำโดยสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (TEI) โครงการฯ นี้ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพยุโรป (EU) ดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่างสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (TEI) และศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ (CSNM) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มีเป้าหมายและผลลัพธ์ 3 ประการ **ประการแรก** เพื่อเพิ่มขีดความสามารถด้านการปรับตัวของชุมชนเมือง โดยการเสริมสร้างการบริหารจัดการด้านธรรมาภิบาลสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของเมืองให้ดีขึ้น **ประการที่สอง** เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ของภาคประชาสังคมให้สามารถนำไปปรับใช้กับสถานการณ์ในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ และ **ประการสุดท้าย** เพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกภาคส่วน เพื่อประสิทธิภาพในการพัฒนาเมืองภายใต้บริบทที่เปลี่ยนไป

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการดำเนินงานบรรลุเป้าหมายและผลลัพธ์จึงจำเป็นต้องเสริมสร้างกลไกการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน โดยตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและการพัฒนาเมืองที่มีการเติบโตและขยายตัวอย่างทั่วถึงคนทุกระดับชั้น ด้วยการสร้างศักยภาพของภาคประชาสังคมให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเมือง

คู่มือเล่มนี้จัดทำขึ้นโดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ภาคประชาสังคมในพื้นที่เป้าหมายที่จะเป็นกลไกหลักในการประเมินความเปราะบางของเมืองที่ตนเองสัมผัสทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยในคู่มือนี้เป็นการรวบรวมเนื้อหาพื้นฐานเกี่ยวกับที่มาและรายละเอียดของโครงการพอสังเขป ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดคิดความเปราะบางและภาคประชาสังคม กระบวนการประเมินความเปราะบางของเมือง และการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความเปราะบางทั้งในเชิงนโยบายและการรับมือของผู้คนในพื้นที่เปราะบาง จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือเล่มนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจ ความตระหนักของภาคประชาสังคมและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจได้เห็นความสำคัญของการประเมินความเปราะบางของเมือง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง

กรกฎาคม 2564

แทนคำขอบคุณ

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง (Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive, Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)) เป็นความร่วมมือการทำงานของหลายภาคส่วน โดยมีเป้าหมายหลักสำคัญร่วมกัน คือ การเสริมสร้างกลไกภาคประชาสังคมให้เข้มแข็งและพร้อมที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเมือง ดังนั้น โครงการจึงขอใช้พื้นที่ในการเอ่ยนามเพื่อขอบคุณภาคีที่มีความเกี่ยวข้อง ดังนี้

ขอขอบคุณ สหภาพยุโรป (EU) ที่เห็นความสำคัญของภาคประชาสังคมในประเทศไทยและตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองและสภาพภูมิอากาศที่มีแนวโน้มขยายตัวขึ้นในอนาคต โดยให้การสนับสนุนในบทบาทแหล่งทุนและอื่น ๆ ที่ช่วยให้การทำงานสามารถขับเคลื่อนไปได้

ขอขอบคุณ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (Thailand Environment Institute Foundation (TEI)) ซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวกลางระหว่างแหล่งทุนและทีมปฏิบัติการของโครงการฯ ทั้งในด้านข้อมูล การจัดการ การสนับสนุนข้อมูลและเทคนิคให้กับทีมภูมิภาคสามารถทำงานได้อย่างราบรื่น

ขอขอบคุณ ศ.สุริชัย หวันแก้ว ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์ ผศ.ดร.ยรรยงค์ อินทร์ม่วง ที่ปรึกษาโครงการระดับชาติ ดร.ผกามาศ ถิ่นพังงา รศ.ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง ผศ.ดร.สักรินทร์ แซ่ภู่ อาจารย์พุลสมบัติ นามหล้า อาจารย์ธัญญา ตันตระกูล อาจารย์ธนศักดิ์ โพธิ์ศรีคุณ ดร.พรเพ็ญ โสมาบุตร และอาจารย์อนุวัฒน์ พลทิพย์ ที่ปรึกษาด้านวิชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานทั้งในเชิงวิชาการและเชิงกระบวนการขับเคลื่อนด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ส่วนราชการทุกระดับ ผู้นำและชาวบ้านทุกท่าน และที่สำคัญประชาสังคมในพื้นที่เป้าหมายทุกท่าน ที่มีบทบาทร่วมในทุกกระบวนการของโครงการฯ จนสามารถทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จและลุล่วงตามเป้าหมายและผลลัพธ์ร่วมกัน

อนึ่ง กระบวนการขับเคลื่อนงานนี้ยังมีผู้เกี่ยวข้องอีกมากที่ไม่สามารถอาจเอ่ยนามได้ทั้งหมด ทางโครงการต้องขออภัยมา ณ โอกาสนี้ ทั้งนี้ คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือ การส่งเสริมและสนับสนุนจากภาคีทุกภาคส่วนด้วยดีเสมอมาและโอกาสต่อไป

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง

กรกฎาคม 2564

คำแนะนำสำหรับผู้ใช้อคู่มือ

คู่มือการประเมินความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสำหรับภาคประชาสังคมเล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นแนวทางให้กับองค์กรภาคประชาสังคมนาร่อง 6 แห่ง ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่ กลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน จังหวัดขอนแก่น ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง ศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไผ่ และสหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย และภาคีในพื้นที่เป้าหมายในการประเมินความเปราะบางของเมืองแบบมีส่วนร่วม ซึ่งอาจหมายถึงผู้แทนที่เข้ามามีส่วนร่วมจากส่วนราชการระดับจังหวัดหรืออำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน แกนนำชาวบ้าน ชาวบ้านทั่วไป เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

ดังนั้น เนื้อหาในคู่มือเล่มนี้จะพยายามหลีกเลี่ยงที่จะเป็นการรวบรวมข้อมูลในทางวิชาการหรือทางเทคนิคเป็นหลัก รวมทั้งการใช้คำศัพท์ที่อาจยากต่อการทำความเข้าใจของประชาสังคมและคนในพื้นที่ แม้จะมีการอธิบายให้เห็นแนวคิดและหลักการเบื้องต้นในทางวิชาการบ้างเพื่อให้เข้าใจหลักคิดพื้นฐาน แต่เนื้อหาหลักมุ่งเน้นการอธิบายถึงขั้นตอนของการประเมินความเปราะบางอย่างง่าย ทั้งระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนที่ผู้ประเมินสามารถอ่านและปฏิบัติตามหรือประยุกต์ใช้เองได้ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการได้รู้ถึงสถานะความเปราะบางนั้น ๆ จะนำไปสู่การป้องกันหรือลดความเปราะบางที่อาจจะเกิดผลกระทบในอนาคตได้

ทางผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่ากลไกผู้ประเมินจะได้ใช้ประโยชน์จากคู่มือเล่มนี้สำหรับการประเมินความเปราะบางของเมืองที่มีบริบทคุณลักษณะและสถานการณ์ในพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ผลจากการประเมินบนพื้นฐานความแตกต่างนั้นจะเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้กับคนทำงานในพื้นที่และประเด็นที่เหมือนหรือต่างกันออกไปได้ดี นอกจากนี้ ทางโครงการฯ ยินดีอย่างยิ่งหากผู้สนใจทั่วไปหรือผู้ทำงานเกี่ยวกับการประเมินความเปราะบางสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานได้ไม่มากนัก

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง

กรกฎาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	ก
แทนคำขอบคุณ	ข
คำแนะนำสำหรับผู้ใช้คู่มือ	ค
สารบัญ	ง
รายการอักษรย่อ	ด
บทที่ 1 โครงการประชาสังคมร่วมแรงเปลี่ยนแปลงเมือง	1
1.1 เมืองตามแนวนอนมิติรูปภาพ	4
1.2 ปัญหาและความท้าทายของเมืองตามแนวนอนมิติรูปภาพ	6
1.3 โครงการประชาสังคมร่วมแรงเปลี่ยนแปลงเมือง	7
1.4 วัตถุประสงค์โครงการ	7
1.5 พื้นที่ดำเนินงานของโครงการ	7
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	13
บทที่ 2 ประชาสังคมและการประเมินความเปราะบางของเมือง	14
2.1 ภาคประชาสังคมเป็นใคร มีความสำคัญต่อการพัฒนาเมืองอย่างไร	16
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเมือง	17
2.3 เมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	18
2.4 กรอบการประเมินความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	19
2.5 ข้อพึงระวังของการประเมินความเปราะบาง	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 กระบวนการประเมินความเปราะบางของเมืองแบบมีส่วนร่วม	21
3.1 ผู้ประเมินและการเตรียมตัวก่อนการประเมิน	24
3.2 การระบุภัยอันตรายหรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย (harzards/ exposures)	25
3.3 ระบุและคัดเลือกรูปแบบเป้าหมาย การสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	26
3.4 การศึกษาและรวบรวมข้อมูลบริบทเมือง	28
3.5 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภัยอันตรายหรือภาวะเสี่ยงภัย	29
3.6 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี	30
3.7 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบนิเวศธรรมชาติและคุณประโยชน์จากระบบนิเวศ	30
3.8 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความอ่อนไหว หรือความไวในการตอบสนอง และศักยภาพการปรับตัว	31
3.9 การสรุปผลและเขียนรายงาน	39
 บทที่ 4 การใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความเปราะบางของเมือง	 40
4.1 ความสำคัญของการประเมินความเปราะบาง	42
4.2 การใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความเปราะบาง	43
4.3 ทางเลือกในการลดความเปราะบาง	44
 เอกสารอ้างอิง	 47
 ภาคผนวก	 49
ภาคผนวก ก นิยามศัพท์เฉพาะ	50
ภาคผนวก ข องค์การประชาสังคมที่เข้าร่วมกระบวนการประเมิน	54
ภาคผนวก ค ตัวอย่างแบบฟอร์มข้อเสนอโครงการฯ	57

รายการอักษรย่อ

EU	European Union สหภาพยุโรป
TEI	Thailand Environment Institute Foundation สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
CSNM	Centre for Civil Society and Nonprofit Management ศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์
CSOs	Civil Society Organizations องค์กรประชาสังคม
NGOs	Non-Government Organizations องค์กรพัฒนาเอกชน
CCA	Climate Change Adaptation การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ
ICPP	United Nations Intergovernmental Panel Climate Change คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ
GIS	Geographic Information System ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
DRR	Disaster Risk Reduction การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ
CVCA	Climate Vulnerability and Capacity Analysis การวิเคราะห์ขีดความสามารถและความเปราะบางในการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในระดับชุมชน

บทที่ 1

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเปลี่ยนแปลงเมือง

บทที่ 1

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง

บทนำ

ในส่วนแรกนี้จะกล่าวถึงที่มาของโครงการประชาสังคมร่วมแรงเปลี่ยนแปลงเมือง (SUCCESS) เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจจุดมุ่งหมายของโครงการพอสังเขป ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับการพิจารณาเมืองตามแนวนนมิติสภาพ ปัญหาและความท้าทายของเมืองตามแนวนนมิติสภาพ วัตถุประสงค์โครงการ พื้นที่ดำเนินงานและองค์กรรับผิดชอบโครงการ

1.1 เมืองตามแนวคิดบนมิตรภาพ

สำหรับประเทศไทยแล้ว “ความเป็นเมือง” แบบปัจจุบัน ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ โดยเกิดขึ้นภายหลังจากที่ประเทศไทย ถูกผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของโลกอย่างจริงจัง เมื่อประมาณ 160 ปีที่ผ่านมาเนือง ถ้าหากเทียบกับทางยุโรปแล้ว ปรากฏการณ์การสร้างเมืองแบบใหม่นี้มีมานานแล้ว

การสร้างเมืองแบบใหม่ของประเทศไทย เกิดขึ้นควบคู่กับการพัฒนาแบบสมัยใหม่ คือ การใช้อุตสาหกรรมและความเติบโต เศรษฐกิจเป็นตัวนำ ซึ่งการสร้างอุตสาหกรรมและการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเกี่ยวข้องกับการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน โดยเริ่มต้นมาจากการก่อสร้างเส้นทางรถไฟเฉพาะในภูมิภาค

นั้นมาถึงจังหวัดนครราชสีมาในปี 2443 ถึงบ้านไผ่ เมื่อปี 2475 ถึงขอนแก่น ปี 2476 ถึงอุดรธานี ปี 2484 และถึงหนองคาย ปี 2499 (สุวิทย์ ชีรสอวน, 2557) การขยายตัวของทางรถไฟได้อำนวยให้เกิดความสะดวกในการขนส่งและลดต้นทุนการขนส่งลงอย่างมาก จึงมีผลทำให้เกิดการขยายตัวด้านการค้าขาย โดยในระยะแรกเป็นการค้าพืชไร่ ของป่า พืชผลทางการเกษตร การขยายตัวของรถไฟ ได้ทำให้พ่อค้าคนจีนกระจายตัวออกไปตั้งถิ่นฐาน รับซื้อผลผลิตและการตั้งถิ่นฐานของคนจีน กล่าวโดยย่อ เมืองแบบใหม่ เกิดขึ้นมาจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีน เพื่อรับซื้อผลผลิตส่วนเกิน โดยเฉพาะพืชไร่จากชาวขาวนา การตั้งถิ่นฐานของคนจีนแบบนี้ เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการเกิดเมืองแบบใหม่

การขยายตัวและการเติบโตของเมืองในระยะต่อมาได้รับแรงขับเคลื่อน (Drivers) จากการขยายตัวของถนน ในกรณีของถนนมิตรภาพ เริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2500 โดยเชื่อมโยงระหว่างภาคกลาง คือ จังหวัดสระบุรี และภาคอีสาน ถือว่าเป็นการจัดอุปสรรคหรือความลำบากในการเดินทางข้ามเทือกเขาตงพญาเย็นมายังเมืองหลวง และเมืองท่าเพื่อการส่งออก การสร้างถนนมิตรภาพในตอนแรกมีเป้าหมาย

เพื่อความมั่นคง คือ การขนส่งยุทธโธปกรณ์เข้าไปสนับสนุนการรบในช่วงสงครามเวียดนาม ทว่าถนนมิตรภาพก็มีบทบาทในทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญก็คือได้ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองตามแนวนอนมิตรภาพมากขึ้น เริ่มตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดขอนแก่นจนถึงจังหวัดหนองคาย นอกจากนั้น รัฐบาลได้มีโครงการพัฒนาและการสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ตามแนวนอนมิตรภาพ “นครราชสีมา – หนองคาย” เพิ่มเติมตลอด อย่างเช่น นโยบายการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค อาทิ ในสมัยรัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ทำให้เกิดนิคมอุตสาหกรรมที่จังหวัดนครราชสีมาและมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมสู่จังหวัดขอนแก่นระยะต่อมา จนกระทั่งปัจจุบันยังมีโครงการพัฒนาของรัฐในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามแนวนอนมิตรภาพ อย่างเช่น โครงการรถไฟรางคู่ โครงการรถไฟความเร็วสูง โครงการพัฒนา ภูมิทัศน์รอบสถานีรถไฟ โครงการก่อสร้างทางต่างระดับ โครงการขยายเส้นทางถนนมิตรภาพ โครงการนิคมอุตสาหกรรม โครงการสร้างศูนย์เศรษฐกิจชีวภาพ เป็นต้น

1.2 ปัญหาและความท้าทายของเมืองตามแนวนอนมิตรภาพ

ภายหลังจากที่มีการก่อสร้างถนนมิตรภาพมายังภาคอีสาน ยังมีส่วนทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองตามแนวระเบียงถนนมิตรภาพ (Mitrapap Urban Corridor) มากยิ่งขึ้น

คำว่า “แนว” หรือ “ระเบียง” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Corridor” เริ่มปรากฏชัดเจนในวงนโยบายการพัฒนาของประเทศไทย ภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและประเทศสังคมนิยม ในภูมิภาคแถบนี้ โดยเฉพาะเวียดนามและลาวได้หันมาสู่การปฏิรูป เศรษฐกิจเพื่อให้กลไกตลาดได้เข้าไปมีบทบาททั่วทั้งการวางแผน จากส่วนกลางมากขึ้น ที่ประเทศลาวเรียกนโยบายนี้ว่า “จินตนาการใหม่” (New Economic Mechanism) ส่วนประเทศเวียดนามเรียกว่า “โดยเหมย” (Doi Moi ซึ่งแปลว่า ปฏิรูป) นับตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ที่ 1980s เป็นต้นมา ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งภูมิภาคเอเชีย (ADB) ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาในภูมิภาคนี้มากยิ่งขึ้น โดยมีแผนงาน ที่เรียกว่า Grater Mekong Sub-Region หรือ GMS ภายใต้แผนงาน อันนี้ได้มี “Corridors” ต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายแผนงาน

คำว่า Corridor หรือ “ระเบียงเศรษฐกิจ” ที่เกิดขึ้นมา ภายได้ GMS ก็คือ ช่องทางที่สร้างขึ้นมา เพื่ออำนวยความสะดวก ของสินค้า ทรัพยากรและผู้คนข้ามพื้นที่ โดยช่องทางที่สร้างขึ้นมานี้ จะต้องมีการสร้างพื้นฐาน อย่างเช่น ถนน สายส่งพลังงาน เส้นทาง รถไฟ โครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการคมนาคม การขนส่ง การเคลื่อนย้ายสินค้าและผู้คน โดยการเคลื่อนย้ายดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่ความเติบโตทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนานั่นเอง

แผนงานระเบียงเศรษฐกิจของ GMS กำหนดให้ภาคอีสาน ซึ่งถือว่าตั้งอยู่ในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ โดยตั้งอยู่บน ระเบียงเหนือ-ใต้ ในด้านเหนือสามารถเชื่อมออกไปได้ 2 ทาง คือ 1) จีนตะวันตกเฉียงใต้ คือ มณฑลคุนหมิง และ 2) เวียดนามตอนเหนือ กับภาคใต้ของจีน (เขตหนานหนิง) ซึ่งเชื่อมต่อไปถึงเขตอุตสาหกรรม ก้าวหน้าของจีนตอนใต้ นอกจากนี้ แนวระเบียงตะวันออก-ตะวันตก

ที่เชื่อมระหว่างเมืองเมาะละหมั่งของพม่ากับตอนกลางของเวียดนาม ที่พาดผ่านภาคอีสานด้วย

สำหรับภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุด ของประเทศ คือ ประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด ภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีประชากรที่จัดอยู่ในกลุ่มยากจนเป็นจำนวนมากที่สุด ของประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ และเป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่น่าสนใจข้างต้นก็คือการพัฒนาเมือง มักถูก กำหนดโดยนักนโยบายหรือนักวิชาการเฉพาะด้าน อาทิ ด้านผังเมือง ด้านวิศวกรรม เป็นต้น ทว่าภาคประชาสังคมกลับเข้าไปมีบทบาท และมีส่วนร่วมในการเสนอแนะต่อการพัฒนาเมืองหรือเสนอวิธีการ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของเมืองน้อยมาก โดยเฉพาะการวางแผนพัฒนา และการบริหารจัดการกับความเสี่ยงจากภัยพิบัติและแผนการปรับตัว ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเมืองร่วมกับหน่วยงาน ภาครัฐและท้องถิ่น

การพัฒนาเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ อาทิ ระบบนิเวศ การใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางการไหลของน้ำ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุ่มน้ำและพื้นที่ เกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่พาณิชย์อื่น ๆ ประกอบกับผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีความไม่แน่นอนนั้นส่งผลให้ การบริหารจัดการเมืองต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้านที่สำคัญและ สลับซับซ้อน ทั้งทางด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวิถีปฏิบัติ และด้านการปกครอง และยังเกิดผลกระทบด้านสังคมจากการพัฒนา อุตสาหกรรมและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ อาทิ ความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดินทำกิน ประกอบกับในการวางแผนการพัฒนา เมืองในปัจจุบันมีการคำนึงถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศและภัยพิบัติด้านน้ำน้อยเกินไป ดังนั้น ควรจะดำเนินการ เสริมสร้างศักยภาพของภาคประชาสังคมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

1.3 โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง (Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive, Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)) เกิดจากความตระหนักต่อสถานการณ์การเติบโตและการขยายตัวของเมือง ประกอบกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่นับวันทั้ง 2 เรื่องนี้จะเพิ่มความเติบโตและรุนแรงมากขึ้น ซึ่งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นโดยตรง คือ ผู้คน ระบบโครงสร้างทางกายภาพและระบบนิเวศจึงเป็นที่มาของโครงการฯ นี้ โดยโครงการมุ่งเน้นสร้างความตระหนักในบทบาทของพลเมืองและต้นตอต่อการจัดการปัญหาหรือผลกระทบ

ที่จะเกิดขึ้นตามมา โดยเฉพาะกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมที่ควรมีบทบาทในการทำงานพัฒนาเมืองร่วมกับกลไกของรัฐ ส่วนราชการ และภาคีในชุมชนท้องถิ่น

โครงการฯ นี้ ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพยุโรป (EU) ดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่างสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (TEI) และศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ (CSNM) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งมีบทบาทเป็นหน่วยปฏิบัติการทำงานในพื้นที่ 3 จังหวัด 6 ตำบลของภูมิภาคอีสาน

1.4 วัตถุประสงค์โครงการ

เสริมสร้างกลไกการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการพัฒนาเมืองอย่างทั่วถึงคนทุกระดับชั้น ด้วยการสร้างศักยภาพของภาคประชาสังคม

1.5 พื้นที่ดำเนินงานของโครงการ

โครงการฯ นี้ ใช้คำว่า “แนวเมืองมิตรภาพ” (Mittraphap Corridor) เป็นกรอบคิดกว้าง ๆ เพื่อสื่อให้เห็นถึงเมืองและการเติบโตของเมือง โดยเมืองที่คัดเลือกสำหรับการทำงานภายใต้โครงการ Success ตั้งอยู่ในแนวมิตรภาพทั้งหมด จำนวน 6 แห่ง ดังนี้

1. ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ตำบลบ้านไผ่ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดขอนแก่นโดยมีระยะห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร ลักษณะทางกายภาพเป็นที่ลุ่มสลับที่ดินลักษณะลูกคลื่น มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไผ่และเทศบาลเมืองบ้านไผ่

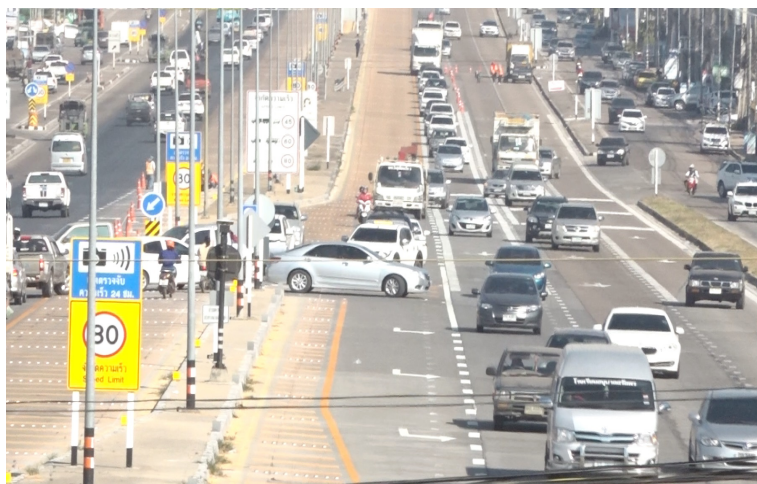

ในอดีตตำบลบ้านไผ่ขึ้นอยู่กับการปกครองของอำเภอชนบท แต่เมื่อราวปี 2470 ประชากรได้ขยายออกไปอาศัยตามไร่นา รวมทั้งมีผู้คนจากบ้านเมืองเพี้ย ตัวเมืองชนบทและจากที่อื่น ๆ ได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่มากขึ้น กระทั่งระยะหลังมีการขยายหมู่บ้านมากขึ้น ดังนั้นราวปี 2482 ทางราชการจึงได้ยกฐานะของชุมชนต่าง ๆ ที่ขึ้นต่อบ้านไผ่ กิ่งอำเภอบ้านไผ่ในขณะนั้น โดยต่อมามีการพัฒนาเส้นทางรถไฟที่ได้ตัดผ่านบ้านไผ่ในปี 2475 ตำบลบ้านไผ่จึงมีความเจริญเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภายหลังจากเส้นทางรถไฟมาถึงบ้านไผ่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการพัฒนาเมืองโดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ รวมถึงการค้าขายที่มีความสะดวกในการสัญจรและขนส่ง ปัจจุบันตำบลบ้านไผ่จึงมีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าและบริการ และได้กลายเป็นศูนย์กลางการพัฒนาหลายมิติ อาทิ แผนพัฒนาเส้นทางรถไฟสายบ้านไผ่-นครพนม ระยะทางกว่า 347 กิโลเมตร ซึ่งเป็นโครงการรถไฟทางคู่สายใหม่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) และเป็นส่วนต่อขยายของทางรถไฟสายภาคอีสาน โดยจะแยกจากช่วงชุมทางถนนจิระ-หนองคาย ที่สถานีรถไฟชุมทางบ้านหนองแขงไร่ อำเภอบ้านไผ่ และสิ้นสุดปลายทางที่สถานีรถไฟสะพานมิตรภาพ 3 จังหวัดนครพนม หรือการถูกกำหนดให้เป็นที่ตั้งโครงการสร้างศูนย์เศรษฐกิจชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อผลกระทบกับผู้คน ระบบนิเวศและเมือง

2. ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

“เมืองขอนแก่น” ตั้งขึ้นเมื่อราวปี 2331 มีการเติบโตเรื่อยมาตามลำดับตั้งแต่ปี 2500 จากการเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอีสาน แม้จะดำเนินไปอย่างช้า ๆ อย่างเช่น การขยายตัวของอำนาจการควบคุมในเชิงนโยบายของรัฐที่กระจายอำนาจทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความมั่นคงสู่ชุมชนและระดับภูมิภาค เป็นต้น เมืองขอนแก่นจึงกลายเป็นเมืองหลักด้วยนโยบายรัฐ อาทิ การขยายบริการสาธารณะจากส่วนกลาง เช่น ขยายส่วนราชการมาจังหวัดขอนแก่นราวปี 2497 สร้างโรงพยาบาล สร้างสถาบันการศึกษา คือ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อปี 2507 เป็นต้น (สักรินทร์ แซ่ภู่, 2557) ประกอบกับ การเป็นศูนย์กลางการค้าขาย โดยเฉพาะการค้าพืชพาณิชย์ที่มีการปลูกอยู่รายรอบและเมื่อมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมมาที่ขอนแก่นยังเป็นแรงผลักดันให้เมืองเกิดการเติบโตและขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (บัวพันธ์ พรหมพิทักษ์ และคณะ, 2562) ปัจจุบันเมืองขอนแก่นจึงกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ เป็นศูนย์กลาง

การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว การบริหาร การบริการและอื่น ๆ ทำให้ผู้คนอพยพเข้าสู่เมืองขอนแก่นโดยคาดหวังว่าจะเป็นแหล่งจ้างงานและอยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้น

ปัจจุบันอาณาเขตของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นถูกจัดวางให้เป็นพื้นที่การพัฒนาของภาครัฐและภาคเอกชนหลายโครงการ อาทิ โครงการรถไฟฟ้ารางคู่ โครงการรถไฟความเร็วสูง โครงการพัฒนาภูมิทัศน์รอบสถานีรถไฟ การพัฒนาด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีสู่การเป็น Smart City และ MICE City เป็นต้น ซึ่งแนวทางการพัฒนานี้ย่อมกระทบกับวิถีชีวิตของผู้นั้น อย่างเช่น การขึ้นค่าเช่าที่อยู่อาศัย การไล่ออกจากแนวเขตการก่อสร้างของโครงการพัฒนา เป็นต้น ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการเติบโตของเมืองขอนแก่นจึงมีความเกี่ยวข้องและ “เป็นผล” จากปัจจัยขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน

3. ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ตำบลสามพร้าว แยกออกจากตำบลหนองนุ (ตำบลหนองนาคำในปัจจุบัน) ตั้งแต่ปี 2513 มีระยะทางห่างจากตัวเมืองอุดรธานีประมาณ 12 กิโลเมตร มีพื้นที่ 74 ตารางกิโลเมตร ภายใต้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลสามพร้าวและเทศบาลตำบลหนองบัว เป็นสถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีและมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และเป็นพื้นที่สนามกีฬากลางจังหวัดอุดรธานี

ปัจจุบันตำบลสามพร้าวเผชิญกับปัญหาหรือความท้าทายหลายประการ อย่างเช่น ปัญหาเรื่องน้ำ ได้แก่ น้ำได้ดินเค็ม (บริเวณใกล้เหมืองแร่โปแตส) ทำให้บางหมู่บ้านไม่สามารถขุดใช้น้ำบาดาลได้ ต้องใช้น้ำผิวดินมาทำน้ำประปาแทน และปัญหาเรื่องน้ำท่วมเนื่องจากตำบลสามพร้าวเป็นพื้นที่ลุ่มรับน้ำจากตัวเมืองอุดรธานี ซึ่งยังไม่มี การทำฝายน้ำในห้วยหลวงให้สามารถเปิด-ปิดได้ ทำให้เกิดน้ำท่วม

ทุกปีโดยหากเกิดน้ำท่วมในตัวเมืองอุดรบริเวณสามพร้าวก็จะท่วมด้วย นอกจากนี้ ตำบลสามพร้าวมีการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็วจากการที่มีสถานศึกษาและศูนย์ราชการเข้ามาตั้ง ดังนั้น ผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้จึงไม่ได้มีเพียงประชากรดั้งเดิมแต่ยังมีประชากรแฝงจากภูมิลำเนาอื่นเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย กล่าวคือ การขยายตัวของเมืองทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง ประชาชนมีงานและรายได้เพิ่มมากขึ้น ชุมชนสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขและการศึกษาได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอาจพัฒนาไม่ทันตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและความต้องการใช้ทรัพยากร เช่น น้ำ ที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้บริเวณนี้อาจประสบกับภาวะขาดแคลนน้ำในอนาคต นอกเหนือจากประเด็นเรื่องน้ำ ยังมีความท้าทายอื่น ๆ เช่น การจัดการขยะซึ่งคาดว่าจะมีปัญหาเพิ่มมากขึ้นจากการที่มีผู้อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณสถานที่ศึกษา เป็นต้น

4. ตำบลหนองสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ตำบลหนองสำโรง เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเภทเทศบาลเมืองซึ่งได้รับการยกฐานะเมื่อปี 2551 มีพื้นที่ครอบคลุม 24.85 ตารางกิโลเมตร โดยครอบคลุมบางส่วนของตำบลหม่ม่น บางส่วนของตำบลนาดีและบางส่วนของตำบลบ้านเลื่อม อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเทศบาลนครอุดรธานี สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตำบลหนองสำโรงมีแหล่งน้ำประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุดรธานี คือ หนองสำโรง (หนองน้ำ) ซึ่งเป็นจุดที่พิกกองทัพนอติต อีกทั้งยังมีค่ายเจ้าพระยาสุรสงครามคักดี หรือค่ายหนองสำโรง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของตำบล

หลังปี 2551 ตำบลหนองสำโรงมีความเจริญของเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ ชุมชนมีความหนาแน่นขึ้นและมีการขยายตัวของเมืองโดยรอบออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน อาทิ ปัญหาน้ำท่วมจากระบบการระบายน้ำในชุมชนยังไม่ทั่วถึง ปัญหามลพิษจากขยะและน้ำเสีย เนื่องจากในพื้นที่มีการขยายตัวของชุมชนอย่างต่อเนื่องซึ่งสัมพันธ์กับจำนวนครัวเรือนที่เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ส่งผลต่อปริมาณขยะตกค้างที่ต้องจัดการ

และเชื่อมโยงกับปัญหาน้ำเน่าเสียจากการสะสมของขยะ นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ที่ยังไม่มีระบบการควบคุมจัดการหรือภูมิคุ้มกันที่ดีพอ อย่างเช่น ปัญหาผู้ด้อยโอกาสในท้องถิ่นที่ถูกทอดทิ้ง ปัญหาความแยกแถกในชุมชน ปัญหาสุขภาพของประชาชนจากการใช้ชีวิตแบบคนเมือง ปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และปัญหาเยาวชนกับยาเสพติด เป็นต้น

5. ตำบลสระใคร อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย

ตำบลสระใครตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองหนองคาย ไปทางถนนมิตรภาพพื้นที่ติดกับจังหวัดอุดรธานี ห่างจากจังหวัดหนองคาย 21 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอสระใคร 4 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 38 ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รองลงมา คือ ทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์เป็นอาชีพเสริม

ตำบลสระใครจัดอยู่ใน 1 ของ 13 ตำบล ที่อยู่ในแนวปฏิบัติตามประกาศ คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 2/2558 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2558 โดยได้กำหนดให้จังหวัดหนองคายในท้องที่ จำนวน 13 ตำบล 2 อำเภอ เป็นพื้นที่เขตพัฒนา

เศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 2 ประกอบด้วย 1) อำเภอเมืองหนองคาย 12 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลค้ายบกหวาน ตำบลในเมือง ตำบลบ้านเตื่อ ตำบลพระธาตุบังพวน ตำบลโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์สว่าง ตำบลมีชัย ตำบลเวียงคุก ตำบลสีกาย ตำบลหนองกอมเกาะ ตำบลหาดคำ และตำบลหินโงม 2) อำเภอสระใคร 1 ตำบล คือ ตำบลสระใคร กรณีตำบลสระใครนั้นคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้มีคำสั่งเพิกถอนสภาพที่ดินเพื่อใช้เป็นพื้นที่ให้เอกชนและหน่วยงานภาครัฐใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย จำนวน 1 แปลง คือ พื้นที่สาธารณประโยชน์สำหรับการเลี้ยงสัตว์ อยู่ในเขตบ้านไชยา หมู่ที่ 4 ตำบลสระใคร มีเนื้อที่ถอนสภาพจำนวน 718 ไร่ ปัจจุบันจังหวัดหนองคายได้ออกโฉนดและส่งมอบพื้นที่ให้กรมธนารักษ์เพื่อประกอบการสรรหานักลงทุนแล้ว

6. ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อยู่ในเขตความรับผิดชอบของเทศบาลเมืองหนองคาย มีพื้นที่ประมาณ 35.13 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 7 ตำบล 43 ชุมชน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปจะอยู่ติดกับแม่น้ำโขง เมื่อถึงฤดูฝนระดับน้ำขึ้นสูงและเชี่ยวมาก เป็นเหตุให้ริมตลิ่งพังลงน้ำโขงเป็นประจำทุกปี แต่ปัจจุบันปัญหานี้ได้รับการแก้ไขโดยการสร้างเขื่อนพนังกันน้ำแล้ว จุดเด่นที่สำคัญในพื้นที่ตำบล คือ มีจุดผ่านแดนที่ติดต่อกับประเทศลาว 2 จุด คือ 1) จุดผ่านแดนด่านสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ระหว่างอำเภอเมืองหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ 2) จุดผ่านแดนด่านท่าเสาใต้ ระหว่างอำเภอเมืองหนองคายและกำแพงนครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นผลดีในทางการค้าและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านของผู้นคนในพื้นที่

สภาพปัญหาหลักในปัจจุบันของพื้นที่ อย่างเช่น กฎหมายหรือข้อบังคับบางอย่างไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาพื้นที่ อาทิ กฎหมายผังเมืองยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจัง และการขยายตัวของเมือง

อย่างรวดเร็วทำให้มีประชากรแฝงเป็นจำนวนมากเข้ามาในพื้นที่ทั้งในรูปแบบแรงงานข้ามชาติหรือนักท่องเที่ยว ขณะที่ระบบสาธารณูปโภคไม่เพียงพอต่อความต้องการและทั่วถึง ปัญหาในด้านประชากรทั้งที่อยู่ในพื้นที่และแฝงเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับการเกิดปัญหาความหนาแน่นด้านที่อยู่อาศัยของเมืองหรือมลภาวะอื่น ๆ ต่อบริบทของเมืองตามมา โดยเฉพาะเรื่องปริมาณขยะและน้ำเน่าเสียจากการสะสมของขยะและไหลลงสู่แม่น้ำโขง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป โครงการฯ นี้ใช้คำว่า “แนวเมืองมิตรภาพ” (Mitrphap Corridor) เป็นกรอบคิดกว้าง ๆ เพื่อสื่อให้เห็นถึงเมืองและการเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้รับโอกาสและใช้ประโยชน์จากเส้นทางอย่างถนนมิตรภาพที่พาดผ่านตลอดสาย โดยเมืองที่คัดเลือกสำหรับการทำงานภายใต้โครงการฯ นี้ ตั้งอยู่ในแนวมิตรภาพทั้งหมด แต่ในขณะเดียวกันเมืองเหล่านี้ก็ได้รับผลกระทบและส่งผลให้เกิดความแปรปรวนแก่ผู้คนในพื้นที่ ทั้งการเกิดขึ้นของ

โครงสร้างพื้นฐานที่ขัดขวางนิเวศธรรมชาติ นโยบายโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ การอพยพย้ายถิ่นของผู้คนและประชากรแฝง การเกิดมลพิษด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้น หากประมวลภาพรวมจะเห็นได้ว่าทุกเมืองล้วนแต่มีพื้นฐานความเปราะบางจากความเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศร่วมด้วย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 พื้นที่ดำเนินงานของโครงการและประเด็นความเปราะบางของพื้นที่

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

โครงการฯ นี้ เน้นความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เพื่อให้เกิดความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (Useable Knowledge) ทั้งในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ปัญหาของแต่ละพื้นที่ โดยมีกลไกภาคประชาสังคมเป็นแกนนำหลัก ในกระบวนการดำเนินงานร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการนี้คือ

1. เกิดกลไกผู้ประเมินและเฝ้าระวังระดับชุมชนท้องถิ่น การประเมินความเปราะบางของเมืองภายใต้โครงการนี้ มุ่งเน้นการลดบทบาทของนักวิชาการในสถาบันการศึกษาที่เป็นการประเมินเชิงวิชาการและเทคนิค ทว่า มุ่งเน้นการเพิ่มบทบาทให้กับกลไกประชาสังคมที่จะทำหน้าที่ร่วมกับคนในชุมชนและท้องถิ่น อาทิ ผู้นำชุมชน แกนนำชาวบ้าน ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งมีความหลากหลายทุกกลุ่มชั้น ดังนั้น การก่อรูปของกลไกผู้ประเมินเช่นนี้จะกลายเป็นรูปแบบ (Platform) การมีส่วนร่วมสำหรับการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ในอนาคตได้ด้วย

2. ศักยภาพของประชาสังคมได้รับการยกระดับ ประชาสังคม มีความรู้และทักษะที่หลากหลาย แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีข้อจำกัดด้านความรู้และทักษะ ภายใต้โครงการนี้ ประชาสังคม จะได้รับการสนับสนุนให้พัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ คือ ทักษะการพัฒนา ข้อเสนอโครงการ ทักษะทำงานเฉพาะประเด็น ทักษะการประสานงาน และการจัดการ การออกแบบกระบวนการประเมินความเปราะบางของเมือง การปฏิบัติการเพื่อป้องกันหรือลดความเปราะบางของเมือง ตลอดจนการให้คำแนะนำปรึกษา (Mentoring and Coaching) ผลกระทบในการยกระดับศักยภาพของประชาสังคม จะส่งผลต่อผลกระทบหรือผลที่จะได้รับด้านอื่น ๆ ด้วย

3. ได้ชุดความรู้การประเมินความเปราะบางของเมืองแบบมีส่วนร่วม การดำเนินงานของโครงการฯ มุ่งเน้นให้เกิดการทำงานเชื่อมโยงระหว่างภาคประชาสังคม ภาคี/เครือข่ายในระดับพื้นที่ และใช้กระบวนการศึกษาที่หลากหลายเป็นฐานในการทำงานเพื่อแสวงหาความรู้ร่วมกัน ดังนั้น ในโครงการฯ นี้จะได้ชุดความรู้การประเมินความเปราะบางของเมืองในแต่ละมิติ ได้แก่ ความเปราะบางจากน้ำท่วม ความเปราะบางจากโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ เช่น โครงการพัฒนาระบบรถไฟรางคู่ รถไฟความเร็วสูง เขตเศรษฐกิจพิเศษ ชยะและน้ำเสียในเขตเมือง เป็นต้น

4. ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในการป้องกันและลดผลกระทบจากการพัฒนาเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับท้องถิ่น ในท้ายที่สุด ผลจากการศึกษาประเมินในครั้งนี้มุ่งจะให้เกิดการนำเสนอและผลักดันสู่การรับรู้เชิงสาธารณะและเชิงนโยบายโดยเฉพาะในระดับพื้นที่ โดยมุ่งให้เกิดการทบทวนปัจจัยสาเหตุที่จะก่อให้เกิดความเปราะบางสำหรับผู้คน โครงสร้างทางกายภาพและระบบนิเวศ ดังนั้น ท้องถิ่นจึงควรมีมาตรการในการส่งเสริม สนับสนุนหรือการบังคับใช้เพื่อการป้องกัน และลดผลกระทบจากปัจจัยสาเหตุเหล่านี้

1.7 ทีม “เมืองตามแนวมิตรภาพ”

ก. ทีมศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชน
สาธารณประโยชน์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ข. ทีมสนับสนุนทางวิชาการ (Technical Facilitator)

ค. ทีมประเมินและขับเคลื่อนในระดับพื้นที่

บทที่ 2

ความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและประชาสังคม

บทที่ 2

ความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและประชาสังคม

บทนำ

การพัฒนาและการกลายเป็นเมืองนำมาซึ่งความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเทคโนโลยี ทว่า การขาดความระมัดระวังและเอาใจใส่ในการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมทำให้มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นตามมา อีกทั้งยังเพิ่มความรุนแรงของปัญหาเดิมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เนื่องด้วยการเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ ประชากรโลกส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและเมืองส่วนใหญ่ในโลกมีที่ตั้งเปิดรับกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ และเมื่อเมืองมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เสี่ยงภัย เช่น พื้นที่น้ำหลาก พื้นที่เชิงเขา การพัฒนาและปลูกสร้างอาคารขวางทางน้ำ การถมพื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติ ส่งผลให้เมืองมีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติที่รุนแรงมากขึ้นและหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มประชากรยากจนในเขตเมืองซึ่งมีรายได้ต่ำและมีทางเลือกไม่มากนักในการสร้างที่อยู่อาศัยที่มีความปลอดภัย ยิ่งทำให้ประชากรกลุ่มนี้มี “ความเปราะบาง” เพิ่มขึ้น อีกทั้งการป้องกันภัยพิบัติให้กับเขตเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่นั้น อาจส่งผลให้ชุมชนและประชาชนที่อยู่รอบนอกต้องได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติที่รุนแรงขึ้นมากกว่าในอดีต และยังเมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคตที่ยากจะคาดเดาได้ ยังจะส่งผลให้เมืองและประชากรในเมืองต้องเผชิญกับผลกระทบที่รุนแรงมากขึ้น ดังนั้น ในส่วนนี้จึงจะนำเสนอให้เห็นขอบเขตของประชาสังคมและบทบาทต่อการประเมินความเปราะบาง นิยามความหมายของความเปราะบาง ความจำเป็นในการประเมินความเปราะบาง รวมทั้งข้อพึงระวังต่อการประเมินความเปราะบาง

2.1 ภาคประชาสังคมเป็นใคร มีความสำคัญต่อการพัฒนาเมืองอย่างไร

การประเมินความเปราะบางของเมืองในครั้งนี้มุ่งเน้นให้กลไกประชาสังคม (Civil Society Organization) ซึ่งถือเป็นตัวแทนประชาชนสามารถสื่อสารหรือส่งเสียงบอกความต้องการของประชาชนเองไปสู่รัฐบาลท้องถิ่นได้รับรู้ต่อประเด็นภัยพิบัติหรือภาวะคุกคามที่กำลังเผชิญ

ภาคประชาสังคมถือว่าเป็นผู้กระทำการ (Actor) ที่ไม่ใช่ภาครัฐและไม่ใช่ภาคธุรกิจ มีทั้งระดับบุคคล กลุ่มบุคคลหรือองค์กรในท้องถิ่นที่มีวัตถุประสงค์หรือเจตนาที่ดำเนินงานพัฒนาเพื่อประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่ โดยไม่ได้แสวงหากำไรในเชิงธุรกิจหรือพาณิชย์ ในโครงการฯ นี้ ภาคประชาสังคมจะมีบทบาทหลักในกระบวนการขับเคลื่อนงานร่วมกับชาวบ้าน นักวิชาการและภาคีพัฒนาอื่น ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนกิจกรรมของรัฐบาลท้องถิ่นในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติและผลกระทบจาก

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและร่วมวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาเมือง ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาสังคมไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะบทบัญญัติว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงออก เพื่อให้องค์กรเหล่านั้นสามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายได้ หรือสามารถเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานของรัฐในระดับเมืองหรือระดับจังหวัดในอันที่จะมีส่วนกำหนดทิศทางของการวางแผนพัฒนา และเพื่อแบ่งปันประสบการณ์แก่กันและกันในเรื่องของการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องที่อยู่อาศัยการดำรงชีวิต รวมทั้งการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ หรือข้อกำหนดที่ทำให้ภาครัฐต้องทำการปรึกษาหารือกับประชาชนก่อนตัดสินใจดำเนินโครงการใหญ่ ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่โดยประชาสังคมจะทำหน้าที่เป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่างภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในการจัดการนั้นต้องเน้นความต้องการของคนทุกกลุ่มในพื้นที่เป็นหลัก

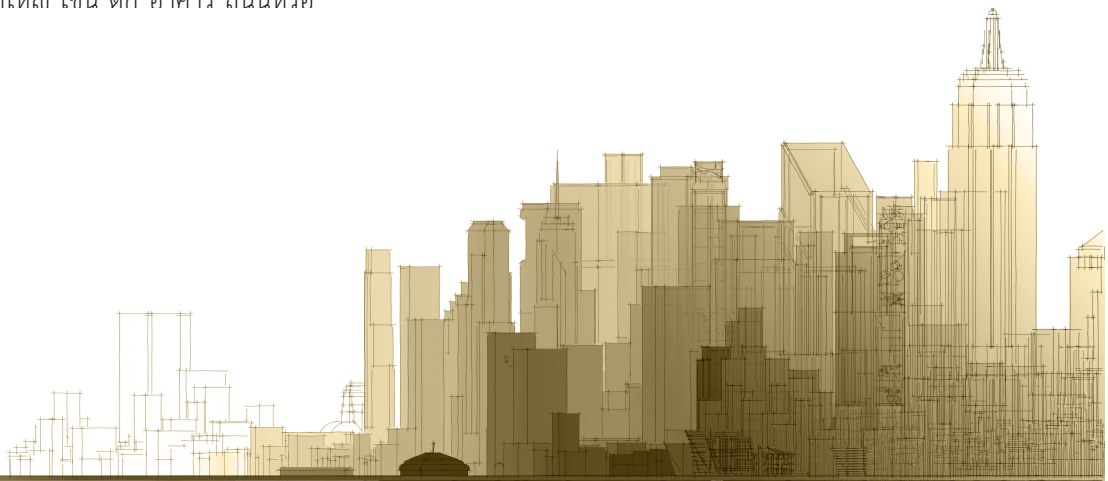
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเมือง

เมือง ในทางวิชาการหมายถึงระบบการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ที่มีขนาดใหญ่ เกี่ยวข้องกับผู้คนและปัจจัยต่าง ๆ จำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงและปัญหาของเมือง จึงส่งผลกระทบในวงกว้าง ทั้งเศรษฐกิจ สังคมท้องถิ่น ระดับประเทศ และไปจนถึงระดับนานาชาติ กล่าวโดยสรุป เมืองมีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ

- เมืองเป็นที่อยู่อาศัยรวมกันของประชากรอย่างหนาแน่น ความหนาแน่นของประชากร ได้ทำให้มีความเข้มข้นในการบริโภค ทั้งอาหาร และการใช้พลังงาน มีการรวมศูนย์กิจกรรมการค้าและบริการไว้ในเมืองอย่างเข้มข้น
- เมืองมีสถาบันที่เป็นทางการ ควบคุม จัดการเมือง เนื่องจากว่าในเมืองมีคนจำนวนมาก และมีการจำแนกแจกแจงการทำงาน เฉพาะด้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในวงกว้างจนไม่อาจจะอาศัยสถาบันเครือญาติ หรือความสัมพันธ์แบบปฐมนิคมเพียงอย่างเดียว
- เมืองจำเป็นต้องมีโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่รองรับ เพื่ออำนวยความสะดวกอยู่อาศัย การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในเมือง โครงสร้างเหล่านี้มีขนาดใหญ่ เช่น ดิถุ อาคาร ถนนหรือ

- เมืองจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย “บริการจากระบบนิเวศ” (ecosystem services) เช่น น้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ อาหารที่มาจากเกษตร และอื่น ๆ อีกมาก

ในทางวิชาการ คำว่าเมืองอาจมีความหมายหลายอย่าง และมีการจำแนกเมืองไว้หลายแบบ อย่างเช่นการจำแนกพื้นที่ในเมืองตามบทบาทหน้าที่ของพื้นที่นั้น ๆ เช่น พื้นที่ศูนย์กลางทางธุรกิจ (CBD – Central Business District ซึ่งเมืองเล็กอาจจะมีศูนย์กลางทางธุรกิจเพียงศูนย์เดียว เมืองใหญ่จะมีศูนย์กลางหลายศูนย์) พื้นที่ชานเมือง (sub-urban) พื้นที่เมืองที่กระจายออกไปตามเส้นทางคมนาคม (urban sprawl) และนอกจากนี้ โดยธรรมชาติแล้วเมืองไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องอาศัยบริการหรือ supplies ต่าง ๆ จากเมืองอื่น ทำให้เมืองในภาพรวมมีลักษณะเป็นเครือข่ายที่เรียกว่า global cities เป็นต้น ลักษณะต่าง ๆ ของเมืองที่ได้กล่าวถึงล้วนแต่จะต้องนำมาคำนึงในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

2.3 เมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

“การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Climate Change” ในทางวิชาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิของโลก ความผันแปรตามธรรมชาติ ได้แก่ อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ลมมรสุม ความร้อน ลูกเห็บ หรือกิจกรรมของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ส่วนประกอบของบรรยากาศโลกเปลี่ยนแปลงไป นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติ

“เมือง” อาจจะมี mốiเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งในแง่ของการเป็นต้นเหตุ และการได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนั้น

- เมืองเป็นแหล่งที่มาของการใช้พลังงานจากฟอสซิลอย่างเข้มข้น การเผาไหม้ของฟอสซิลนี้เป็นการผลิตที่ส่งผลให้เกิดปัญหา และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเขตเมืองที่สำคัญ ได้แก่ ภาวะโลกร้อนขึ้น (Global Warming) อากาศเป็นพิษ (Air Pollution) และฝนกรด (Acid Rain)
- กิจกรรมหรือการดำเนินชีวิตปกติในเมือง อาศัยคุณสมบัติจากระบบนิเวศ (Ecosystem Services) โดยเฉพาะน้ำสะอาด การผันแปรของสภาพอากาศ ที่ส่งผลต่อคุณสมบัติจากระบบนิเวศย่อมส่งผลต่อเมืองโดยตรง
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเมือง การสร้างที่อยู่อาศัย ท่อระบายน้ำหรือการออกแบบเมือง การวางผังเมือง ได้นำเอาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศเข้ามาพิจารณา ทำให้เมืองได้รับผลกระทบตามมา อย่างเช่น ปัญหาน้ำท่วม

- การเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตเมืองและการบริโภคของผู้คนในเมือง ทำให้เกิดปัญหาขยะหรือของเสีย เช่น น้ำเน่าเสียจากปริมาณขยะสะสมมากขึ้น เป็นต้น
- นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองผ่านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนและระบบนิเวศทั้งทางบวกและทางลบ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นได้ยาก เพราะสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศเกี่ยวข้องกับเรื่องที่อยู่ไกลตัว ไม่อยู่ในประสบการณ์หรือการรับรู้ในชีวิตประจำวันของผู้คน บางครั้งการเปลี่ยนแปลงก็ใช้เวลานานข้ามศตวรรษ จึงจะสังเกตเห็นได้

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในเชิงรูปธรรมจะพบว่าได้ส่งผลกระทบต่อความสูญเสียทางเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะลักษณะความรุนแรง และการผันแปรของสภาพภูมิอากาศ ซึ่งอาจปรากฏในหลากหลายรูปแบบแตกต่างกัน ในแต่ละภูมิภาคของโลก แต่ที่จะส่งผลกระทบต่อภาคอีสานคือ การผันแปรของสภาวะอากาศที่รุนแรง ที่เรียกว่า extreme weather (ยรรยง อินทร์ม่วง, 2563) ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายได้ อย่างเช่นน้ำท่วมฉับพลันในพื้นที่เมืองในเขตที่อยู่อาศัย หรือเขตศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ พายุลมแรง ทำให้เกิดการหักโค่นของป้าย เสาไฟฟ้า และสิ่งปลูกสร้าง สภาพอากาศร้อนจัดมีผลให้เกิดความต้องการในการใช้น้ำ และพลังงานไฟฟ้าเพิ่มขึ้นจนระบบอาจจะไม่สามารถรับมือได้ เป็นต้น

2.4 กรอบคิดสำหรับประเมินความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ความเปราะบาง หรือ Vulnerability โดยทั่วไปหมายถึง การขาดความสามารถในการปกป้องตนเอง หรือความสามารถในการรับมือกับภัยคุกคามต่าง ๆ และไม่สามารถฟื้นฟูสู่สภาพเดิมได้อย่างรวดเร็วเมื่อประสบภัยพิบัติ ดังนั้น ความเปราะบางของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จึงหมายถึง สภาพของเมืองที่มีความอ่อนไหว อ่อนแอและไม่สามารถรับมือกับแรงกดดันอันเนื่องมาจากภัยพิบัติลักษณะต่าง ๆ ได้ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากโครงสร้างพื้นฐานที่อ่อนแอ ความซับซ้อนในเชิงโครงสร้างอำนาจ นโยบายและแผนการบริหารจัดการเมืองขาดการบูรณาการหรือตระหนักต่อการรับมือจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น ซึ่งความเปราะบางนี้ส่งผลต่อความสามารถของเมืองในการฟื้นฟูสู่สภาพเดิมได้อย่างรวดเร็ว

ในการประเมินความเปราะบาง ภายใต้โครงการประชาสังคมร่วมแรงเปลี่ยนแปลงเมืองของภาคอีสาน จะใช้กรอบคิดเพื่อเป็นแนวทางในการประเมินดังนี้

1. บริบทของเมือง พิจารณาเงื่อนไขหรือสภาพทั่วไปของเมือง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน เศรษฐกิจและสังคม เงื่อนไขแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งรายล้อม หรือเป็น “บริบท” ของประเด็นที่เราประเมิน

2. ภัยอันตราย หรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย (hazards/exposures) แต่ละพื้นที่ที่ประเมิน มีภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัยที่ไม่เหมือนกัน ความล่อแหลมเสี่ยงภัยนี้ มาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นกับเมือง ภัยอันตราย (hazards) หรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัยนี้ ในทางวิชาการอาจจะอาศัยข้อมูลสถิติ หรือการคาดการณ์แนวโน้มทางวิทยาศาสตร์ อย่างเช่นปริมาณน้ำฝน แนวโน้มการเกิดอุบัติเหตุ แต่ในการประเมินแบบมีส่วนร่วม อาจจะใช้การจำลองสถานการณ์อนาคต และใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมเป็นหลัก (ดู การประชุมฉากทัศน์อนาคต ใน บัณฑิต และคณะ)

3. ระบบเมือง ประกอบไปด้วยระบบหลัก ๆ 3 ระบบ ได้แก่

ก. โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ โครงสร้างทางกายภาพของเมือง ซึ่งรวมถึงระบบการคมนาคม ระบบพลังงาน ระบบระบายน้ำ ระบบที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกหรือการใช้ชีวิตในเมือง เช่น ห้างสรรพสินค้า ตลาด การพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม

ข. ระบบสถาบันและผู้กระทำการ ซึ่งได้แก่ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวเมือง (เช่น ผังเมือง) นโยบาย กฎหมาย รวมไปถึงองค์กรกลุ่มผู้กระทำการต่าง ๆ ที่อยู่ในเมือง ซึ่งกลุ่มผู้กระทำการเหล่านี้มีบทบาท และมีทรัพยากร

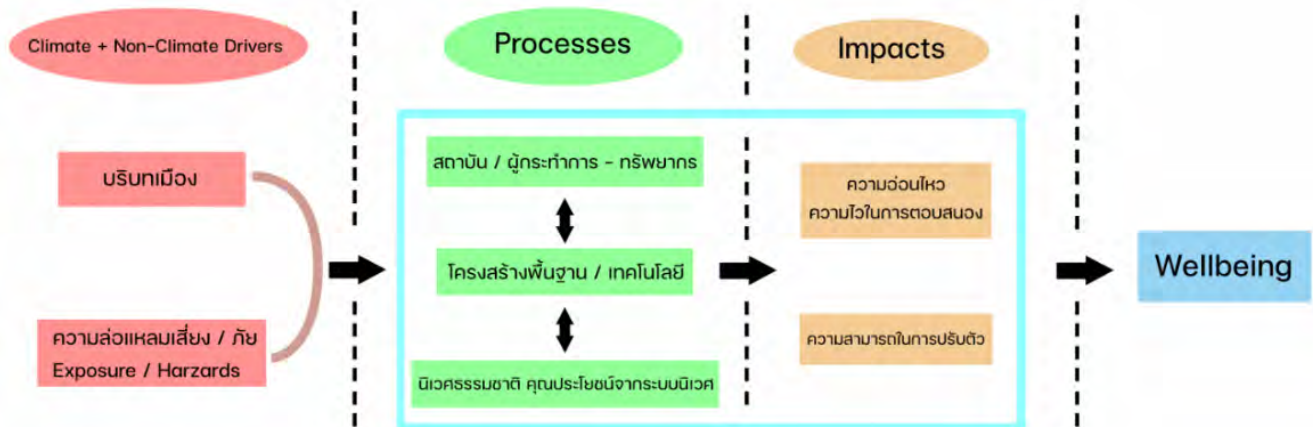
ค. ระบบนิเวศธรรมชาติ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณค่าประโยชน์จากระบบนิเวศ (ecosystem services) ที่หล่อเลี้ยงเมือง และทำให้เมืองมีปฏิสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้หรือไกลออกไป (เช่น น้ำสะอาด พลังงาน อาหาร ฯลฯ)

4. ผลกระทบ ซึ่งมีสองด้าน ได้แก่

ก. ความอ่อนไหว (Sensitivity) หมายถึง ระดับของการตอบสนองที่พื้นที่ ชุมชนหรือบุคคลเมื่อเผชิญกับภัยอันตรายที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระดับของการตอบสนองนี้ อาจจะขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพ หรือเศรษฐกิจและสังคม ตัวชี้วัดความอ่อนไหว จึงครอบคลุมมิติในทางกายภาพ และมีมิติทางเศรษฐกิจสังคมเข้าไว้ด้วย เช่น การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ลักษณะทางประชากร สุขภาพ เพศ อายุ ความหลากหลายของธุรกิจ การประกอบอาชีพ และความเชื่อมโยง (หรือพึ่งพา) ต่อภาคเกษตรหรือระบบนิเวศธรรมชาติ

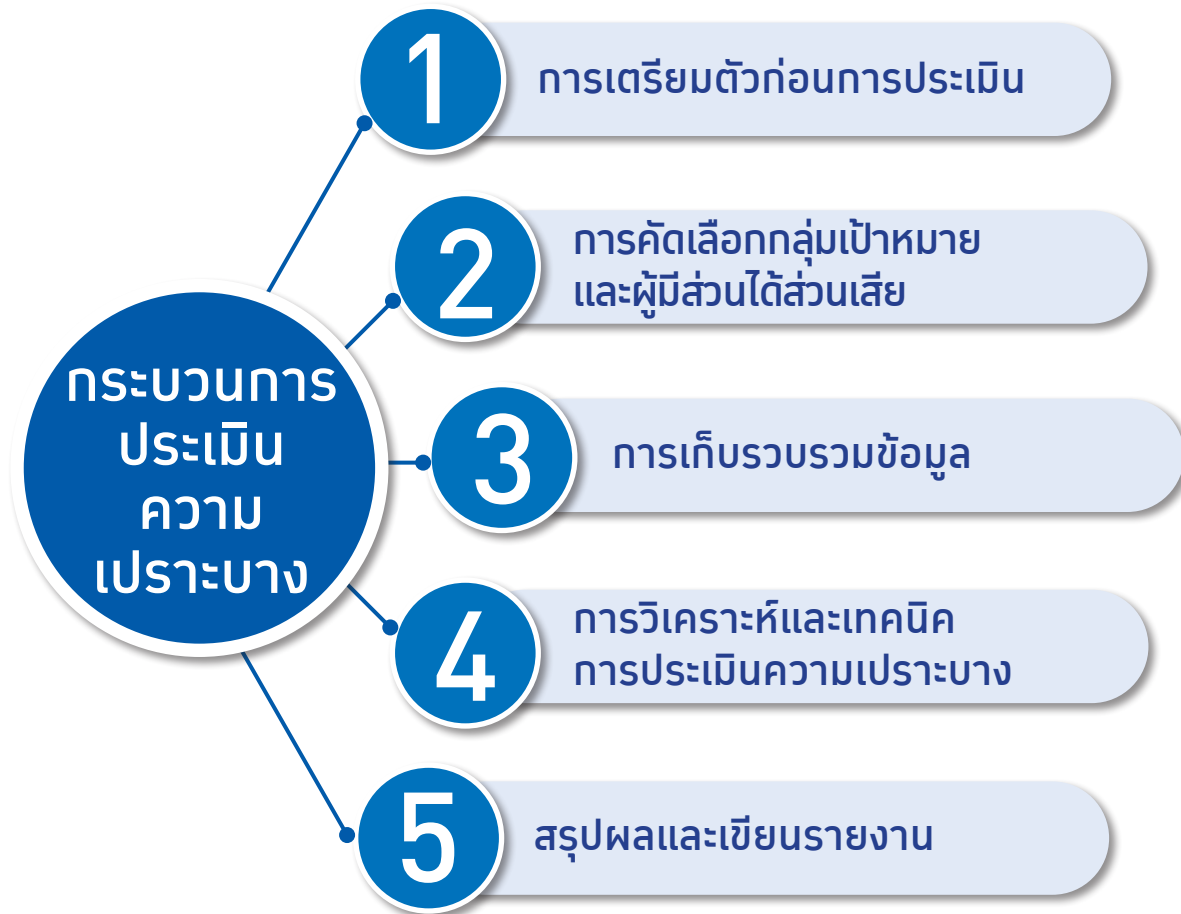
ข. ความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capacity) หมายถึง ระดับความสามารถของระบบชุมชนในการปรับตัว

รับมือกับผลกระทบ หรือความสามารถในการจัดการภัยอันตรายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความสามารถในการปรับตัวขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางกายภาพ การเข้าถึงเทคโนโลยีหรือข้อมูลข่าวสาร โครงสร้างพื้นฐานประเภทต่าง ๆ ความเข้มแข็งหรือศักยภาพของสถาบัน และการกระจายทรัพยากรเหล่านี้ เพื่อให้เกิดการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

บทที่ 3

กระบวนการประเมินความเปราะบาง ของเมืองแบบมีส่วนร่วม

บทที่ 3

กระบวนการประเมินความเปราะบาง ของเมืองแบบมีส่วนร่วม

บทนำ

การประเมินความเปราะบาง เป็นวิธีการที่จะช่วยให้ภาคประชาสังคมและภาคีที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่มีส่วนร่วมในการระบุลักษณะของผลกระทบ ความรุนแรงและโอกาสในการเกิดผลในทางลบจากความเปราะบางนั้น ๆ โดยการวิเคราะห์ภัยที่อาจจะเกิดขึ้น ความล่อแหลมที่มีในพื้นที่ศึกษาและการประเมินสภาพความเปราะบางในขณะนั้น ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดอันตรายต่อคน ทรัพย์สิน บริการต่าง ๆ การดำรงชีวิตและสิ่งแวดล้อม (UNISDR, 2009) การประเมินความเปราะบางถือว่าเป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นตอนชัดเจน เป็นระบบและโปร่งใส เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญสำหรับการวางแผนพัฒนาและตัดสินใจที่มีการคำนึงถึงความเสี่ยง สามารถนำไปปฏิบัติได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับชาติ

โดยทั่วไปการประเมินความเปราะบางที่อาจนำไปสู่ความเสี่ยงจากภัยต่าง ๆ จะช่วยให้เกิดการตอบคำถามเบื้องต้น อาทิ อาจจะมีภัยอะไรขึ้นในพื้นที่ ภัยนั้นมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ผลที่อาจเกิดขึ้นตามมาคืออะไรบ้าง มีสิ่งใดที่จะช่วยบรรเทาผลร้ายของความเปราะบางนั้นหรือไม่ ความเปราะบางหรือความเสี่ยงที่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้หรือไม่ และจำเป็นต้องมีการจัดการเพิ่มเติมหรือไม่ เพื่อให้เกิดความกระจ่างและเป็นแนวทางให้กับผู้ที่ทำหน้าที่ในการประเมินความเปราะบางในระดับพื้นที่

การทบทวนเอกสารหลายฉบับ พบว่า รูปแบบหรือขั้นตอนการประเมินความเปราะบางมีหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับความเฉพาะของประเด็น พื้นที่หรือความจำเป็นเร่งด่วนต่อสถานการณ์นั้น อย่างไรก็ตาม การประเมินความเปราะบางควรอยู่บนพื้นฐานการตระหนักถึงประเด็นต่าง ๆ ที่รอบด้าน ดังนั้น ในกระบวนการประเมินความเปราะบางจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบข้างต้นอย่างรอบด้าน ซึ่งหมายรวมถึงผู้คน สังคม ระบบเมือง ลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น

ก. ขั้นตอนก่อนการประเมิน

3.1 ผู้ประเมินและการเตรียมตัวก่อนการประเมิน

การประเมินความเปราะบาง จำเป็นต้องมีกลไกหลักที่ทำหน้าที่ในการประเมินร่วมกับกลไกภาคอื่น ๆ ในพื้นที่เป้าหมายภายใต้โครงการฯ นี้ พยายามที่ประสานระหว่างการประเมินแบบชาวบ้าน หรือการประเมินแบบมีส่วนร่วม กับ การประเมินที่อิงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และดังที่กล่าวในตอนต้นว่ากระบวนการประเมินความเปราะบางในครั้งนี้มุ่งเน้นให้กลไกภาคประชาสังคมเป็นกลไกหลักในการประเมินความเปราะบางของเมือง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่อยู่ใกล้ชิดกับประเด็นปัญหาและสถานการณ์ความเปราะบางมากที่สุด ขณะเดียวกันกลุ่มนี้ค่อนข้างมีอิสระและเสรีภาพในการทำงานด้วย เพราะไม่ได้มีต้นสังกัดประจำที่เป็นทางการกำกับ รวมทั้งเป็นกลุ่มที่มีอยู่จำนวนมากและกระจายอยู่ในเกือบทุกพื้นที่ นอกจากนี้ กระบวนการประเมินควรต้องร่วมกับกลไกอื่น ๆ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมิน ซึ่งองค์ประกอบและสัดส่วนให้ความสำคัญกับความหลากหลายทั้งด้านสถานะทางเพศ คุณวุฒิ วัยวุฒิ กลุ่มเปราะบาง และมิติอื่น ๆ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำจากกระบวนการประเมิน ดังนั้น กลไกผู้ประเมินควรมีคุณลักษณะเฉพาะต่อการดำเนินการ อาทิ

- มีความสนใจปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- มีประสบการณ์ในการทำงานคลุกคลีอยู่ในพื้นที่เป้าหมายของการประเมิน
- ความสามารถในการทำงานเชื่อมโยงกับภาคีเพื่อการทำงานแบบมีส่วนร่วม
- ความสนใจที่ต้องการจะใช้เครื่องมือประเมินเพื่อการพัฒนาหรือลดความเปราะบางของประเด็นปัญหาในพื้นที่

ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการประเมินมีความเข้าใจและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ก่อนดำเนินการประเมินความเปราะบางในพื้นที่ นอกจากการมีคู่มือการประเมินความเปราะบางสำหรับภาคประชาสังคมเล่มนี้แล้ว ภายใต้โครงการฯ จะมีการพัฒนาศักยภาพการทำงานให้กับกลไกผู้ประเมินดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

- การพัฒนาข้อเสนอโครงการประเมินความเปราะบางของเมืองแบบมีส่วนร่วม
- การออกแบบคุณสมบัติของกลไกผู้ประเมิน
- การค้นหากลไกผู้ประเมินที่มีคุณลักษณะตามต้องการ
- การพิจารณาองค์ประกอบและสัดส่วนของผู้ประเมินที่หลากหลายและครอบคลุม
- การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและสถานการณ์ความเปราะบาง
- การทำความเข้าใจกรอบและขอบเขตของความเปราะบาง
- แนวทางและลักษณะการติดตามหนุนเสริมกระบวนการประเมินในพื้นที่
- การสรุปผล จัดทำรายงาน และการผลักดันการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินสู่การปฏิบัติการเพื่อลดผลกระทบจากความเปราะบางในเชิงนโยบายท้องถิ่น
- ฯลฯ

3.2 การระบุภัยอันตรายหรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย (harzards/ exposures)

ความเปราะบางจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเมือง เป็นประเด็นที่มีขอบเขตกว้าง ผู้ประเมินจะต้องประชุมหรือกำหนดขอบเขตของประเด็นให้ชัดเจน การคัดเลือกภัยอันตรายหรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย ก็เพื่อให้สามารถเข้าใจ ความเชื่อมโยงระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศต่อความเปราะบางของเมือง โดยภัยอันตรายหรือความล่อแหลมเสี่ยงภัยนี้ จะสร้างแรงกดดันหรือเพิ่มปัญหาให้แก่เมืองโดยตรง สำหรับการเลือกประเด็นภายใต้โครงการนี้ ได้มีการปรึกษาหารือ ระหว่างโครงการ ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ และนักวิชาการ การปรึกษาหารือนี้ เป็นกระบวนการต้องใช้เวลา และการสื่อสาร รวมไปถึงการสัมมนา ที่มีการนำเสนอสถานการณ์ในพื้นที่เป้าหมาย แล้วให้นักวิชาการหรือผู้มีส่วนได้เสีย ได้ช่วยสะท้อนให้ประเด็นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ละเมืองได้ระบุภัยอันตรายหรือความล่อแหลมเสี่ยงภัยไว้แตกต่างกัน 6 ประเด็นคือ

- ความเปราะบางของคนจนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง ต่อภัยพิบัติน้ำท่วม (สหกรณ์ที่อยู่อาศัย เทศบาลเมืองบ้านไผ่)
- ความเปราะบางของชุมชนริมรางและชุมชนดั้งเดิม ต่อการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่และการเติบโตของเมือง ขอนแก่น
- ความเปราะบางของชุมชนในพื้นที่ที่เกิดน้ำท่วมซ้ำซาก เทศบาลเมืองหนองสำโรง
- ความเปราะบางของพื้นที่เกษตรและพื้นที่ชุ่มน้ำที่กลายเป็นเมือง เนื่องจากก่อสร้างมหาวิทยาลัยและหน่วยงานของรัฐ พื้นที่ตำบลสามพร้าว
- ผลกระทบของโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต่อระบบนิเวศธรรมชาติ (ป่าชุมชน) ชุมชนรอบโครงการ พื้นที่ตำบลสระใคร
- ระบบการจัดการขยะและความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของชุมชนในเมืองหนองคาย

3.3 การระบุกลุ่มเป้าหมายและแสวงหาความร่วมมือและการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้เสีย

เนื่องจากว่า ภัยอันตรายหรือภาวะเสี่ยงภัย อาจจะทำให้ผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในเมืองที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การกำหนดหรือการระบุกลุ่มเป้าหมาย จำเป็นต้องมีการจำแนกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ออกมา เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลกระทบเฉพาะกลุ่มได้ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง กลุ่มสตรี เด็ก เป็นต้น

นอกจากกลุ่มเป้าหมายผู้ได้รับผลกระทบจากภัยอันตรายหรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโดยตรงแล้ว ผู้ประเมินจะต้องระบุกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้เกี่ยวข้องกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเหล่านี้ ได้แก่

- **ภาครัฐ** ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะรัฐส่วนท้องถิ่น คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ที่ควรเข้ามาร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อในระยะท้ายสุดจะสามารถนำใช้ข้อมูลจากผลการประเมินสู่การพัฒนาและลดผลกระทบต่อไป
- **ภาคเอกชน** เช่น บริษัท ห้างร้าน กลุ่ม/ผู้ประกอบการ หอการค้า เป็นต้น

- **ภาคประชาชนและภาคประชาสังคม** เช่น ผู้นำชุมชน แกนนำกลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน นักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) อสม. ชมรม/เครือข่าย/กลุ่มจิตอาสา ชาวบ้านทั่วไปและชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากความเปราะบางหรืออยู่ชายขอบและเปราะบางในชุมชน เช่น ครัวเรือนยากจน ผู้สูงอายุ กลุ่มผู้หญิง เป็นต้น
- **ภาควิชาการ/สื่อสารมวลชน** เช่น นักวิชาการจากสถาบันวิชาการในพื้นที่ นักวิชาการอิสระ นักวิจัย สื่อมวลชน สื่อท้องถิ่น นักข่าวพลเมือง เป็นต้น

การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้เสียนี้ อาจจะรวบรวมจากผู้รู้ นักวิชาการ หรือการพบสัมภาษณ์โดยตรงกับผู้แทน บุคคลากรของหน่วยงาน โดยพยายามให้ครอบคลุมมากที่สุด สำหรับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) อาจจำแนกตามโอกาสที่เกี่ยวข้องหรือสนับสนุนโครงการ (แยกเป็นภาคียุทธศาสตร์ (Strategic Partner) ภาคีสนับสนุน (Supporting Partners)) หรือผู้ที่จะได้รับประโยชน์ (Beneficiaries) ทั้งกลุ่มเป้าหมายโดยตรง (Target Group) และผู้ที่ได้รับประโยชน์ท้ายสุด (Final Beneficiaries) นอกจากนั้น สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย (2563) ได้เสนอให้จำแนกโดยใช้แมทริกซ์ ที่ใช้เกณฑ์สองด้านเข้ามาช่วยในการจำแนก ได้แก่ อิทธิพล และความสำคัญต่อภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย ดังแผนภูมิข้างล่าง

ภาพที่ 2 การค้นหาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยใช้ระดับอำนาจหรืออิทธิพลและระดับความสำคัญ
 (ที่มา: สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, 2563)

ข. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4 การศึกษาและรวบรวมข้อมูลบริบทเมือง

ภายหลังจากการคัดเลือกพื้นที่ การระบุปัญหา และการระบุหรือวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียแล้ว ผู้ประเมินจะก้าวเข้าไปสู่การรวบรวมข้อมูลที่สำคัญสำหรับการประเมิน ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า โครงการนี้ได้ให้ความสำคัญกับข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์ และข้อมูลหรือความรู้แบบชาวบ้าน ดังนั้นการรวบรวมข้อมูล จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือและวิธีการที่หลากหลาย (multiple methods) ในขั้นแรก ผู้ประเมินจะต้องทำการศึกษาวเคราะห์บริบทของพื้นที่ โดยอาจจะรวบรวมข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และนำมาผสมผสานกันดังนี้

1. ข้อมูลจากแผนที่ ภาพถ่ายดาวเทียม หรือแผนที่ที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ผลิตขึ้นมา ในปัจจุบันแผนที่เริ่มมีการใช้อย่างกว้างขวาง และในบางครั้งก็มีบริการทางอินเทอร์เน็ต โดยไม่มีค่าใช้จ่าย สำหรับข้อมูลที่แสดงในแผนที่ อาจจะเริ่มตั้งแต่สภาพทางกายภาพทั่วไปที่ตั้งของแหล่งน้ำ ชุมชน แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือแผนที่

อากาศ สำหรับเมืองที่มีการประกาศผังเมืองรวม จะมีการกำหนดแผนผังการใช้ที่ดิน ประกอบในผังเมืองรวม ซึ่งสามารถดาวน์โหลดจากแหล่งข้อมูลของทางราชการ โดยไม่มีค่าใช้จ่าย นอกจากแผนที่ที่มีอยู่จะให้ข้อมูลที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์บริบทของชุมชนแล้ว เรายังสามารถใช้ประโยชน์แผนที่ที่มีอยู่แล้วนั้นมาใส่ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงบางในมิติต่าง ที่ปรากฏในพื้นที่ ถ้าหากเราใช้โปรแกรมในการระบุและแสดงข้อมูลเข้ามาช่วย ในทางวิชาการก็จะเรียกว่า ข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geography Information System – GIS) แต่เราอาจจะประยุกต์ใช้แผนที่ที่มีอยู่แสดงข้อมูลต่าง ๆ โดยใช้สัญลักษณ์เขียนลงบนแผนที่โดยตรง ข้อดีของการใช้ข้อมูลแบบนั้นคือ ทำให้สามารถมองเห็นภาพ (visualized) ที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจและการสื่อสาร

ภาพที่ 3 ตัวอย่างแผนที่ความเปราะบางของชุมชน

ที่มา: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2562)

การรวบรวมข้อมูลจากรายงานต่าง ๆ ทั้งรายงานของทางราชการ และรายงานของสถาบันทางวิชาการและอื่น ๆ เช่น ข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม จากการสำรวจ จปฐ ระบบข้อมูลคนจนของรัฐ (<https://www.tpmap.in.th/>) จปฐ (<https://www.cdd.go.th/our-services/basic-minimum-needs-information>) ข้อมูลของหน่วยงานรัฐเกี่ยวกับกลุ่มคนเปราะบาง (<https://www.tpmap.in.th/fragile>) ข้อมูลเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อม จากรายงาน

ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือรายงานการศึกษาวิจัยอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม การใช้ข้อมูลจากรายงานของหน่วยราชการ ต้องคำนึงถึงข้อจำกัด โดยเฉพาะความถูกต้องของข้อมูล เนื่องจากมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ข้อมูลเหล่านี้สามารถใช้สำหรับการทำความเข้าใจบริบทกว้าง ๆ จำเป็นมีการประเมินคุณภาพและความถูกต้องของข้อมูลเหล่านี้อย่างรอบคอบ

3.5 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภัยอันตรายหรือภาวะเสี่ยงภัย

การรวบรวมข้อมูลในเรื่องภัยอันตราย (harzards) หรือ ภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย (exposures) มุ่งที่จะพิจารณา “แรงกดดัน” ของภัยอันตรายต่อเมืองที่มาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ การรวบรวมข้อมูล อาจจะอาศัยข้อมูลสถิติ และการคาดการณ์ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับแนวโน้มของภัยนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเฉพาะกรณี อาจจะขาดข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อมูลภาวะเสี่ยงภัย อาจจะอาศัยข้อมูลจากผู้รู้ หรือผู้มีประสบการณ์ตรง เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การเกิดช่วงเวลาเกิด ขอบเขตของภัยอันตราย และรายละเอียดประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนการประเมินแนวโน้มของภาวะเสี่ยงภัย อาจจะอาศัยการกิจกรรมการประชุมปฏิบัติการฉกัทัศน์อนาคต หรือการสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับแนวโน้มอนาคตของภัยนั้น ๆ

3.6 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี

โครงสร้างพื้นฐาน ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบเมือง ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในชีวิตในเมือง ให้มีความสะดวกสบายและในขณะเดียวกัน โครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีเหล่านี้ มีส่วนอย่างสำคัญเมื่อเมืองเผชิญกับภัยอันตราย หรือความล่าช้าหรือความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เหมาะสม ไม่เพียงพอ หรือชำรุด ก็อาจจะทำให้เกิดผลกระทบของภัยอันตราย เพิ่มความรุนแรง สร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจสังคมในวงกว้างเช่นเดียวกัน เทคโนโลยีที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน อาจจะมีส่วนทั้งทำให้ภัยอันตรายมีความรุนแรงมากขึ้น หรือในการคืนสภาพ

(resilient) เมื่อเมืองประสบภัยอันตราย เช่น เทคโนโลยีการกำจัดขยะ เทคโนโลยีทางด้านพลังงาน เทคโนโลยีทางด้านสุขภาพ เป็นต้น

การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน และเทคโนโลยี อาจจะมาจากการสำรวจพื้นที่ หรือการสังเกตโดยตรง (โดยเฉพาะสภาพการใช้งานจริง เช่น เครื่องสูบน้ำ ท่อระบายน้ำ รถขนส่ง ถนน ฯลฯ) นอกจากนั้นอาจจะรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีนั้น ๆ และสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง

3.7 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบนิเวศธรรมชาติและคุณประโยชน์จากระบบนิเวศ

การสร้างเมือง เป็นการดัดแปลงระบบนิเวศเพื่อการตั้งฐานของมนุษย์ ดังนั้นโดยพื้นฐานแล้ว การสร้างเมือง จึงต้องปรับเปลี่ยนระบบนิเวศธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม เมืองยังคงต้องอาศัยระบบนิเวศ โดยเฉพาะคุณประโยชน์จากระบบนิเวศด้านต่าง ๆ และด้วยเหตุนี้ ทำให้ระบบเมืองครอบคลุมและขยายออกไปไกลกว่าที่ปรากฏทางกายภาพ

สำหรับ “คุณประโยชน์จากระบบนิเวศ” ที่เป็นคุณประโยชน์พื้นฐาน ได้แก่ น้ำสะอาด เส้นใยหรืออาหาร

การรวบรวมข้อมูล อาจอาศัยการสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลัก โดยเน้นไปที่ การได้ประโยชน์ของครัวเรือนหรือชุมชน (พื้นที่) จากระบบนิเวศ เช่น การมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ทางระบายน้ำธรรมชาติ ประโยชน์หรือการเสียประโยชน์ (service – disservice) ของพื้นที่ เช่น การมีที่ตั้งชุมชนในที่ลุ่ม ใกล้หนองน้ำ ฯลฯ นอกจากนั้นข้อมูลหรือรายงานการศึกษาวิจัยที่มีการรวบรวมไว้ในพื้นที่แล้ว ก็อาจนำมาใช้ประโยชน์ได้

3.8 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความอ่อนไหว หรือความไวในการตอบสนอง และศักยภาพการปรับตัว

ความไวหรือความอ่อนไหวในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (คือภัยอันตรายหรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย) มุ่งเน้นไปที่ผลกระทบต่อบุคคล ครุวัเรือนและชุมชน ส่วนความสามารถในการปรับตัว ครอบคลุมครัวเรือน บุคคล ชุมชน และองค์กร สถาบันต่าง ๆ ด้วย โดยการรวบรวมผลกระทบ มุ่งไปที่เรื่องวิถียังชีพของครัวเรือนและสมาชิกของครัวเรือน (livelihoods) ซึ่งรวมไปถึงทุนมนุษย์ (ความรู้ ทักษะ สุขภาพ) ทุนการเงิน หรือ

ทุนวัตถุ (อาชีพ การออม) ทุนสังคม (เครือข่าย ความร่วมมือ) และ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ การรวบรวมข้อมูลมุ่งจะชี้ให้เห็นรายละเอียดว่า ภัยอันตราย (harzards) ส่งผลกระทบต่อทุนเหล่านี้อย่างไร และในแง่ของศักยภาพของการปรับตัว ทุนต่าง ๆ เหล่านี้ จะช่วยให้ครัวเรือนคืนสภาพได้เร็วแค่ไหน และองค์กรและสถาบันต่าง ๆ จะมีบทบาทในเรื่องการปรับตัวอย่างไรบ้าง

ตารางที่ 1 สรุปประเด็นประเด็น และตัวอย่างแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูล

ปัจจัยความเปราะบาง	ตัวอย่างแนวทางการทบทวนและประเด็นคำถาม	แหล่งข้อมูล/เครื่องมือ
บริบทของเมือง	- ประวัติของเมือง - สถานะหรือความสำคัญของเมืองในยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด หรือประเทศ - แนวทางการพัฒนา นโยบายหลัก ๆ ของเมือง - โอกาส ข้อจำกัด และความท้าทายของเมือง	- แผนยุทธศาสตร์จังหวัด หรือเทศบาล - รายงาน กชช 2 ค / จปฐ. - ข้อมูลสถิติจากแหล่งต่าง ๆ - สัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้อยู่อาศัยในชุมชน
ภัยอันตราย หรือภาวะล่อแหลมเสี่ยงภัย (ประเด็นเฉพาะของการประเมินของแต่ละเมือง)	- ภัยอันตรายคืออะไร มีความถี่ในการเกิดแค่ไหน - ภัยอันตรายนั้น มีขอบเขตจำกัด หรือขอบเขตกว้าง ครอบคลุมแค่ไหน - ภัยอันตรายนั้น เกี่ยวโยงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างไร - แนวโน้มการเกิดภัยในอนาคตและการตอบสนองของชุมชน	- การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน - ศึกษาจากรายงานการวิจัย รายงานของหน่วยราชการท้องถิ่นเกี่ยวกับการเกิดภัยนั้น ๆ - สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยความเปราะบาง	ตัวอย่างแนวทางการทบทวนและประเด็นคำถาม	แหล่งข้อมูล/เครื่องมือ
โครงสร้างทางกายภาพ	• สภาพที่ตั้งของชุมชนที่ประเมินเป็นอย่างไร อยู่ต่ำที่สูง เป็นชุมชนปิด ฯลฯ • การคมนาคมขนส่ง หรือการเดินทางเพื่อเข้าถึงแหล่งบริการของเมืองเป็นอย่างไร (เช่น ไปเรียนไปทำงาน ไปซื้ออาหาร ไปพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ) • สภาพของถนน การระบายน้ำ ระบบการกำจัดขยะหรือโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ของชุมชน อยู่ในสภาพอย่างไรบ้าง • ลักษณะของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย (ความมั่นคงแข็งแรง) • การเข้าถึงบริการพื้นฐานเช่น ไฟฟ้า น้ำประปา	• สสำรวจโดยการเยี่ยมพื้นที่ ดูสภาพจริง • สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน • สัมภาษณ์ จนท หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ระบบสถาบัน	• ระเบียบ กฎหมาย หรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภัยอันตราย ในเมืองหรือชุมชนนั้น ๆ มีอะไรบ้าง ระเบียบ กฎหมายหรือนโยบายเหล่านั้นสามารถนำมาปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพแค่ไหน • องค์กรที่ดูแลพื้นที่เมือง/ ชุมชน มีองค์กรใดบ้าง ในองค์กรมีบุคลากร และทรัพยากรแค่ไหน เพียงพอหรือไม่ • เมื่อเกิดภัยนั้น ๆ มีองค์กรหรือหน่วยงานใดบ้าง เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา มีทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาแค่ไหน • ภายในชุมชน มีองค์กรหรือกลุ่ม ที่ระดมความร่วมมือในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต หรือสนับสนุนผู้อยู่อาศัยในชุมชนในการเผชิญภัยหรือไม่ มีความเข้มแข็งแค่ไหน	• สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ผู้รู้ในชุมชน • สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง • ศึกษาจากระเบียบกฎหมาย เช่น ผังเมืองหรือเทศบัญญัติ

ปัจจัยความเปราะบาง	ตัวอย่างแนวทางการทบทวนและประเด็นคำถาม	แหล่งข้อมูล/เครื่องมือ
ระบบนิเวศ และการได้รับ คุณประโยชน์จากระบบนิเวศ	• ชุมชนอยู่ใกล้ทางน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำ หรือแม่น้ำหรือไม่ และได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นอย่างไร • ชุมชน อยู่ใกล้พื้นที่ว่างเปล่า พื้นที่ลุ่ม หรือป่าไม้หรือไม่ และได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่เหล่านั้นอย่างไร • ชุมชนมีพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์ส่วนรวมหรือไม่ คืออะไร ใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง • ชุมชนมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (ศาลเจ้า ศาลปู่ตา วัด) ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันหรือไม่ และพื้นที่เหล่านั้นมีบทบาทต่อชุมชนอย่างไร • ภัยอันตราย (ที่เลือกศึกษา) ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ คุณประโยชน์จากระบบนิเวศ และชุมชนอย่างไร • การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัย ความรู้ และการได้รับการแจ้งเตือน • การตอบสนองต่อการแจ้งเตือนหรือต่อการได้รับข้อมูลข่าวสาร การเตรียมตัวรับมือ • การปฏิบัติขณะที่ได้รับภัย • ความเสียหายต่อทรัพย์สิน เศรษฐกิจ ชีวิต สุขภาพกาย ใจ • การฟื้นตัวภายหลังภัย	• สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ผู้รู้ในชุมชน • สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง • สัมภาษณ์ผู้ได้รับผลกระทบจากภัย • แบบสำรวจ

ปัจจัยความเปราะบาง	ตัวอย่างแนวทางการทบทวนและประเด็นคำถาม	แหล่งข้อมูล/เครื่องมือ
ความสามารถในการปรับตัว	- สินทรัพย์ทุนของครัวเรือน (capital assets) ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนเศรษฐกิจ ทุนการเงิน ทุนสังคม ได้แก่ไหน ได้รับผลกระทบแค่ไหน - ทุนเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับตัว ได้แก่ไหน เช่นสินทรัพย์ทุนทางการเงิน เพียงพอ สำหรับการบริโภค การลงทุนแค่ไหน สมาชิกของครัวเรือน มีความรู้ ทักษะที่จะหางานใหม่ได้หรือไม่ หากถูกกระทบ ฯลฯ - องค์กรในระดับชุมชน ให้การสนับสนุนบุคคล ครัวเรือน ในการปรับตัวรับมือกับภัยได้แค่ไหน - องค์กร หรือสถาบันภายนอก ที่คนในชุมชนเข้าถึง จะมีบทบาทอย่างไรบ้างในการสนับสนุนการปรับตัวของเมือง/ชุมชนในเมือง	- สัมภาษณ์ผู้ได้รับผลกระทบ - สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง - แบบสำรวจ

ค ขั้นตอนการวิเคราะห์ความเปราะบาง

1) ทึมรวบรวมข้อมูลของทึมประเมึน สรุปรข้อมูลเบื้องต้น เตรีมการนำเสนอ

ภายหลังจากที่ทีมผู้รวบรวมข้อมูล ได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนที่อธิบายไว้ใน ข. ก็จะต้องดำเนินการจัดระเบียบ สรุปรประเด็นและเตรียมนำเสนอข้อมูล โดยจะต้องทำให้ง่ายต่อการเข้าใจหรือสื่อสารได้ง่าย โดยอาจจะนำเสนอเป็นแผนที่ รูปภาพ ตารางสรุป กราฟ คำอธิบาย หรือการสรุปสั้น ๆ ในประเด็นที่สำคัญ ข้อมูลเหล่านี้

จะนำเสนอให้แก่ผู้ที่มีส่วนได้เสีย และเพื่อความสะดวกและรวดเร็ว การนำเสนอส่วนใหญ่จะทำในรูปของการประชุมกลุ่มย่อย หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการ การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวนี้ เป็นโอกาสในการปรับปรุงความถูกต้องของข้อมูลที่รวบรวมในขั้นตอนที่ผ่านมาด้วย

2) การสร้างตัวชี้วัดย่อย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือการสร้างตัวชี้วัดในเชิงคุณภาพ จากข้อมูลที่รวบรวมมา โดยวิธีการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากประเด็นย่อย และเนื่องจากว่า ในการเก็บรวบรวมข้อมูล อาจจะเผยให้เห็นถึงประเด็นย่อยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ดังนั้นจึงเป็นไปได้ ที่จะทำตัวชี้วัดความเปราะบางประเด็นย่อยทุกด้าน จึงจำเป็นต้องเลือกประเด็นที่สำคัญเพียงบางประเด็น เพื่อสร้างตัวชี้วัด ดังนั้น ในการประชุมกลุ่มย่อย จะมีขั้นตอนที่สำคัญคือ 1) เลือกประเด็นที่สร้างตัวชี้วัดประเมินความเปราะบาง 2) กำหนดตัวชี้วัด และ 3) นำเอาตัวชี้วัดนั้น ประเมินความเปราะบาง โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เช่น การสร้างตัวชี้วัดความเปราะบางของเมืองด้านสุขภาพกาย (เป็นประเด็นย่อยของ ความไวหรือความอ่อนไหว มีลักษณะดังนี้คือ

ระดับความเปราะบาง	คำอธิบาย
สูงสุด (ให้ค่าคะแนน 3)	ครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพ หน่วยงานไม่สามารถส่งความช่วยเหลือหรือบริการสุขภาพเข้าไปในชุมชน ผู้ป่วยเรื้อรังไม่ได้รับการดูแล และมีความเสี่ยงต่อสุขภาพสูง
ปานกลาง (ให้ค่าคะแนน 2)	ครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ หน่วยงานสามารถส่งความช่วยเหลือหรือบริการสุขภาพเข้าไปในชุมชน แต่ยังไม่ทั่วถึง
ต่ำ (ให้ค่าคะแนน 1)	ครัวเรือนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้ปกติ และหน่วยงานผู้ให้บริการด้านสุขภาพ ทำหน้าที่ได้ปกติ

การกำหนดหรือตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความเปราะบาง มาจากการมีส่วนร่วมของผู้เข้าประชุมกลุ่ม โดยอาจจะกำหนดให้มีระดับ 5 คะแนน หรือมากกว่านั้นก็ได้ และแต่ละระดับ มีคำอธิบาย หรือตัวชี้วัดเชิงคุณภาพกำกับทุกระดับ ซึ่งตัวชี้วัดดังกล่าวนี้ มาจากการมีส่วนร่วมของผู้เข้าประชุมกลุ่ม

3) การสร้างตัวชี้วัดรวม และการประเมินผลกระทบ

ตัวชี้วัดความเปราะบางรวม เกิดจากการรวมคะแนน ของตัวชี้วัดหลายด้านเข้าด้วยกัน โดยในการประชุมกลุ่มย่อย มีขั้นตอน การดำเนินการดังนี้คือ 1) สมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม ร่วมพูดคุยและร่วมกันระดมความคิดเห็นให้ข้อมูลผลกระทบ จากประเด็นความเปราะบางที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตนเองมีอะไรบ้าง 2) หลังจากได้ข้อมูลผลกระทบจากการระดมความคิดเห็น ให้ทีม ประเมินนำข้อมูลมาสรุปลงบนกระดานหรือกระดานที่ผู้เข้าร่วม สนทนากลุ่มทุกคนสามารถมองเห็นได้ 3) จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมทั้งหมด

ประเมินคะแนนผลกระทบจากความเปราะบางว่ามีผลกระทบ ต่อบุคคล ต่อครัวเรือน ต่อชุมชน ต่อตำบล ในระดับใด พร้อมอภิปราย เหตุผลว่าทำไมถึงให้คะแนนเท่านี้ โดยผู้ประเมินต้องทำหน้าที่ในการ บันทึกคำอธิบายของผู้อภิปรายลงในช่อง “คำอธิบาย” ในแต่ละมิติ 4) สุดท้ายจะได้ข้อมูลระดับความเปราะบางจากการระดมความคิดเห็น ของทุกคน และ 5) ผู้ดำเนินการประชุมประมวลสรุปประเด็น ความเปราะบางตามลำดับ

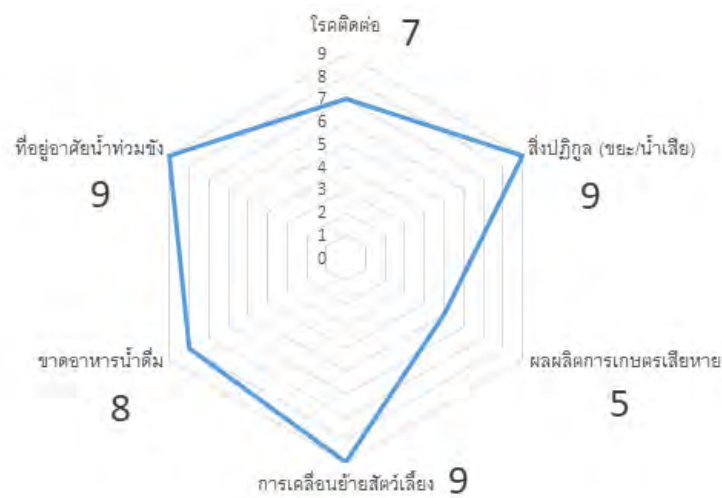
ตัวอย่างผลกระทบจากความเปราะบางของพื้นที่น้ำท่วมตำบล ก

หลักเกณฑ์การให้คะแนน

- 0 หมายถึง ไม่มี/ไม่ได้รับผลกระทบ
- 1 หมายถึง ผลกระทบน้อย
- 2 หมายถึง ผลกระทบปานกลาง
- 3 หมายถึง ผลกระทบมาก

(ตัวอย่าง) ผลกระทบจากประเด็น ความเปราะบางน้ำท่วม	ระดับผลกระทบจากความเปราะบาง				คะแนนรวม (เต็ม 12 คะแนน)	คำอธิบาย
	ต่อบุคคล	ต่อครัวเรือน	ต่อชุมชน	ต่อตำบล		
1. โรคติดต่อ	1	3	2	1	7	
2. สิ่งปฏิกูล (ขยะ/น้ำเสีย)	1	3	3	2	9	
3. ผลผลิตการเกษตรเสียหาย	1	3	1	0	5	
4. การเคลื่อนย้ายสัตว์เลี้ยง	2	3	2	2	9	
5. ขาดอาหารน้ำดื่ม	1	2	3	2	8	
6. ทิ้งอยู่อาศัยน้ำท่วมขัง	3	3	2	1	9	

ตารางวิเคราะห์ภาพรวมดังกล่าวข้างต้น สามารถนำเสนอเป็นไดอะแกรมแบบใยแมงมุม เพื่อให้ง่ายต่อการสื่อสาร ดังแผนภาพข้างล่าง

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการจัดทำกราฟใยแมงมุม (Spider Chart)

การสร้างตัวชี้วัดรวม และการประเมินผลกระทบ มีประโยชน์อย่างมากในการจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา และการแสวงหามาตรการในการแก้ไขปัญหาในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้ การสร้างตัวชี้วัดรวม อาจะกำหนดออกมาเป็นรายด้าน ตามกรอบแนวคิดที่เสนอไว้ในข้างต้น

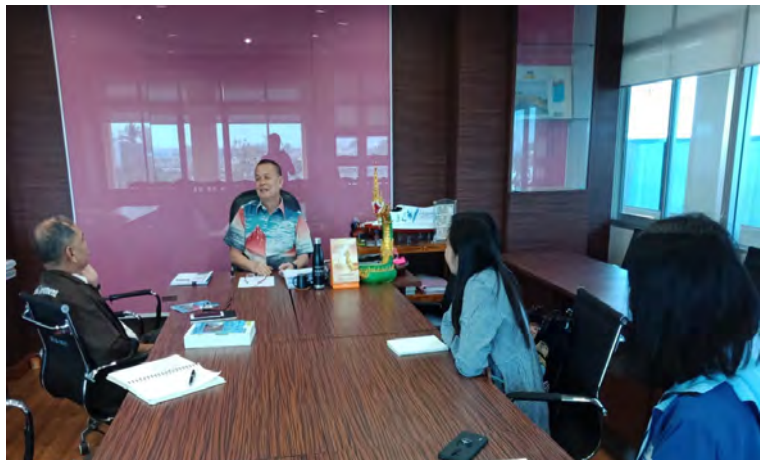
4) การประเมินจากทัศนอนาคต

กิจกรรมที่สามารถใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วม และน่าจะมีประโยชน์ในการนำเสนอมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหา คือการสร้างฉากทัศน์อนาคตด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยอาจจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้คือ

- 1) ในการประชุมกลุ่มใหญ่ ที่ประชุมระดมสมองเกี่ยวกับอนาคตที่เกี่ยวกับภัยอันตรายนั้น ๆ และอาจจะแบ่ง “ฉากทัศน์” คือความเป็นไปได้ (plausible) ที่จะเกิดภัยในอนาคต ออกเป็น 3 หรือไม่เกิด 4 ฉาก เช่น
1) ฉากทัศน์สถานการณ์เป็นปกติ 2) ฉากทัศน์สถานการณ์อันตราย 3) ฉากทัศน์สถานการณ์ภัยรุนแรงสูงสุด
- 2.) แบ่งกลุ่มย่อย ตามฉากทัศน์ ให้แต่ละกลุ่มร่วมกันให้คำอธิบายว่า เมื่อเกิดสถานการณ์นั้น ๆ สภาพจะเป็นอย่างไรบ้าง และเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย เห็นความเชื่อมโยงได้ครอบคลุม อาจจะกำหนดตัวละครและเรื่องเล่า ในสถานการณ์นั้น
- 3.) นำเสนอคำอธิบายในที่ประชุมและร่วมอภิปรายมาตรการในการแก้ไขปัญหา

5) การสรุปมาตรการแก้ไขปัญหา

ในการสรุปมาตรการในการแก้ไขปัญหา กลุ่มอาจจะพิจารณาจากน้ำหนักที่ได้จากการประเมิน อย่างเช่น ขอบเขต ความรุนแรง หรือความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินผลกระทบ อาจจะกินเวลาพอสมควร การสรุปมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาอาจจะกำหนดให้เป็นกิจกรรมต่อเนื่อง และจะยังไม่กล่าวละเอียดในที่นี้

3.9 การสรุปผลและเขียนรายงาน

ในขั้นตอนสุดท้ายจึงเข้าสู่กระบวนการจัดทำรายงานการประเมินความเปราะบางของเมืองแบบมีส่วนร่วม กรอกรายงานการประเมินความเปราะบางข้างล่างนี้เป็นคำแนะนำสำหรับการจัดทำรายงานเกี่ยวกับการประเมินความเปราะบาง ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

- ที่มาและความสำคัญของการประเมิน
- วัตถุประสงค์การประเมิน
- ขอบเขตของการประเมิน (ขอบเขตด้านพื้นที่/ขอบเขตด้านเนื้อหา)
- ประโยชน์จากการประเมิน

บทที่ 2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

- ทบทวนข้อมูลจากเอกสารมือสอง เช่น นโยบายหรือโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเปราะบางในพื้นที่เป็นต้น (ส่งผลต่อการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรต่อการดำเนินวิถีชีวิต/การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ต่อกลุ่มผู้หญิงและกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความเปราะบางอย่างไร)
- หน่วยงานหรือองค์กรและภารกิจที่เชื่อมโยงกับนโยบายหรือโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเปราะบางในพื้นที่
- ผลการศึกษาความเปราะบางที่เกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับประเด็นประเมิน (รูปแบบ เครื่องมือ วิธีการ ข้อสรุปสั้น ๆ เช่น ผลการประเมิน แนวทางจัดการความเปราะบาง ข้อเสนอแนะจากการประเมิน เป็นต้น)

บทที่ 3 วิธีการประเมิน

- บริบทของพื้นที่ประเมิน
- กลุ่มเป้าหมายการประเมิน
- เครื่องมือและวิธีการประเมิน
- กระบวนการและขั้นตอนการประเมิน
- การวิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมิน

บทที่ 4 ผลการประเมิน

(เน้นตอบตามวัตถุประสงค์โครงการ) ตัวอย่าง

- รูปแบบหรือลักษณะความเปราะบางของบุคคล ครั้วเรือน และชุมชน
- สาเหตุของความเปราะบางที่เกิดขึ้นในพื้นที่
- ผลกระทบของความเปราะบางที่มีต่อบุคคล ครั้วเรือน และชุมชนนโยบาย
- ชีตความสามารถของชุมชนในการรับมือกับภัยพิบัติต่าง ๆ
- กระบวนการจัดการความเปราะบางแบบมีส่วนร่วม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งของกลุ่มที่มีความเปราะบาง เช่น กลุ่มผู้หญิง ผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ ฯลฯ) ในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น และระดับการมีส่วนร่วม
- แนวทางการจัดการเพื่อป้องกันและลดความเปราะบาง
- ภาคิเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการป้องกันและลดความเปราะบาง
- ฯลฯ

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

- สรุปและอภิปรายผลการประเมิน
- ข้อเสนอแนะจากการประเมิน (ปฏิบัติการระดับพื้นที่หรือระดับนโยบาย)

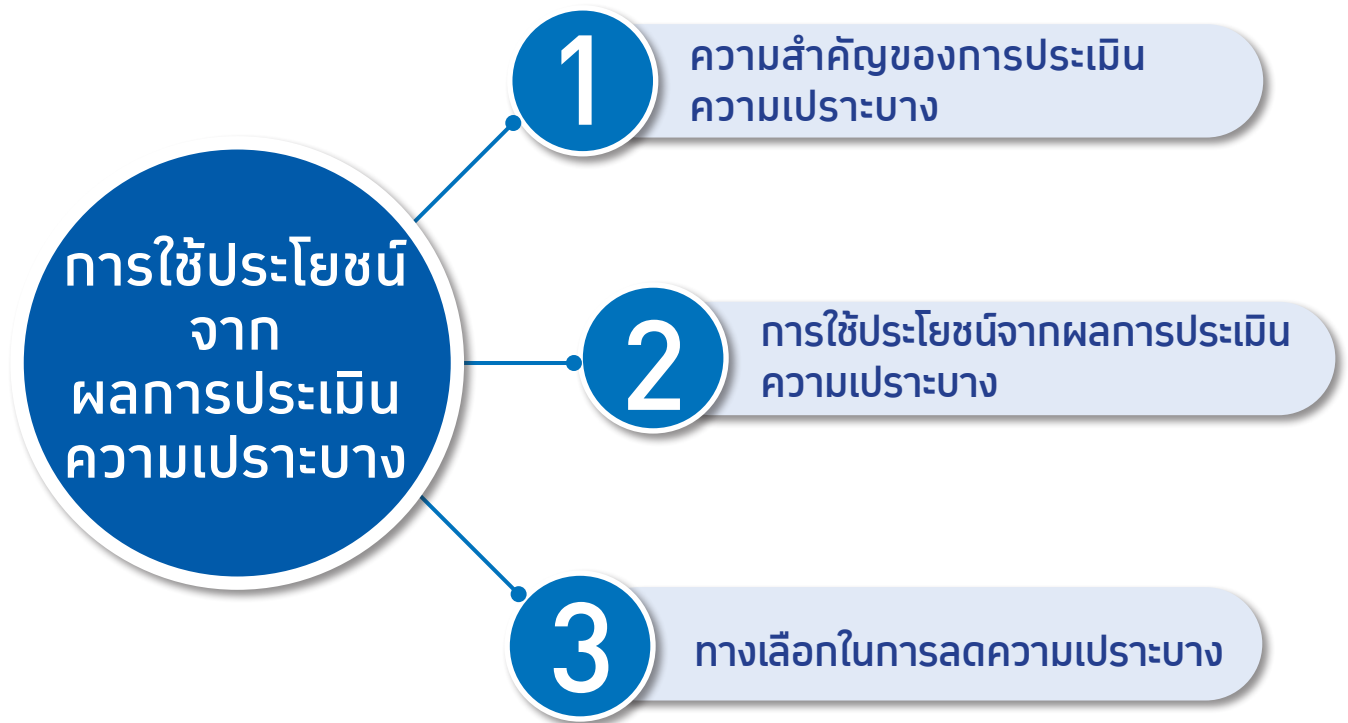
เอกสารอ้างอิง (ถ้ามี)

ภาคผนวก

- รายงานกิจกรรมพร้อมภาพถ่าย
- รายชื่อคณะทำงาน
- ฯลฯ (ถ้ามี)

บทที่ 4

การใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความเปราะบาง

บทที่ 4

ความสำคัญและการใช้ประโยชน์ จากผลการประเมินความเปราะบาง

บทนำ

เมื่อประเมินและได้ผลการประเมินความเปราะบางแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การปฏิบัติการเพื่อตอบสนองต่อความเปราะบางที่มีในแต่ละระดับ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะพื้นที่ สถานการณ์และระดับความเปราะบาง โดยปฏิบัติการจัดการความเปราะบาง หมายรวมถึงการวางกลยุทธ์ในการลดความเปราะบางและบริหารจัดการความเปราะบางจากภัยต่าง ๆ การจัดทำแผนดำเนินงานตามกลยุทธ์ แก้ไขปัญหาความเปราะบาง ความล่อแหลม รวมทั้งการเตรียมความพร้อม ศักยภาพในการปรับตัวต่อความเปราะบางนั้น ๆ ในส่วนนี้จะกล่าวถึงความสำคัญของการประเมินความเปราะบางและการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความเปราะบาง โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ความสำคัญของการประเมินความเปราะบาง

กล่าวโดยทั่วไปการประเมินความเปราะบางจะมีความสำคัญและมีคุณประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้อง หากมีการนำกลยุทธ์และแนวทางไปสู่การปฏิบัติการ ซึ่งผลจากการประเมินความเปราะบางสู่การปฏิบัติการจัดการจะช่วยให้เกิดผลสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

1. การกำจัดการเปราะบาง (การป้องกัน หรือหลีกเลี่ยง) หมายถึง การทำให้ความเปราะบางหรือความเสี่ยงหมดไปโดยสิ้นเชิง อาจหมายถึง การย้ายสถานที่ตั้งของอาคาร บ้านเรือนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงให้ไปอยู่ในที่ปลอดภัย หรืออาจหมายถึง การลงทุนเชิงโครงสร้างขนาดใหญ่ในการป้องกันผลกระทบ เช่น การสร้างกำแพงกันที่มีความสูงและแข็งแรงเพียงพอเพื่อป้องกันคลื่นยักษ์หรือมวลน้ำขนาดใหญ่

2. การแก้ไขปัญหาความเปราะบางและความล่อแหลม (การลดผลกระทบ) สำหรับความเปราะบางบางประเภท เราอาจไม่สามารถกำจัดให้หมดสิ้นไปได้โดยสิ้นเชิง แต่สามารถลดทอนผลกระทบในทางลบให้ลดลงได้ เช่น การให้ความสำคัญกับมาตรฐานการก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้างให้มีความคงทนแข็งแรง และสามารถต้านทานภัยที่มีความรุนแรงได้

3. การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ เป็นความรู้และศักยภาพที่รัฐบาล หน่วยงานและประชาชนทั่วไป ควรพิจารณาและให้ความสำคัญในการพัฒนาให้ดีขึ้น โดยมาตรการและกิจกรรมเตรียมความพร้อมโดยทั่วไปครอบคลุมการจัดทำระบบการเตือนภัยล่วงหน้าสำหรับภัยประเภทต่าง ๆ แบบครบวงจร การวางแผนเฉพาะกิจฉุกเฉิน การจัดหาและจัดเตรียมอุปกรณ์และสิ่งของสำรองจ่าย การพัฒนากลไกในการประสานงานและการเตรียมการระดับองค์กร การวางแผนอพยพ การให้ข้อมูลแก่สาธารณชน การซ้อมรับมือในสถานการณ์จำลอง หรือการซ้อมรับมือเหตุฉุกเฉิน เป็นต้น

4. การจัดสรรผู้รับความเปราะบางใหม่ (การถ่ายโอนหรือแบ่งปันความเปราะบาง) หมายถึง กระบวนการทำสัญญาหรือข้อตกลงเพื่อให้ผู้ได้รับผลกระทบจากความเสียหาย วิธีแบบนี้แสดงให้เห็นว่าความเปราะบางหรือความเสียหายยังคงเดิม แต่มีการจัดการให้มีบุคคลอื่นมารับช่วงหรือแบ่งเบาผลกระทบที่อาจเกิดจากความเปราะบางนั้น

4.2 การใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความเปราะบาง

การเลือกแนวทางในการจัดการความเปราะบางเพื่อให้บรรลุยุทธศาสตร์ที่วางไว้ ต้องคำนึงถึงส่วนประกอบหลายประการ ตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกมาตรการที่เหมาะสม การกำหนดว่าผู้ใดหรือหน่วยงานใดจะเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกใช้มาตรการนั้น และควรใช้เกณฑ์หรือข้อมูลประกอบอะไรบ้างในการตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมและคุ้มค่าที่สุด โครงการฯ นี้เล็งเห็นว่ากระบวนการและผลจากการประเมินความเปราะบางนี้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายและเชิงพัฒนาได้ ดังนี้

4.2.1 เชิงนโยบาย ผลจากการประเมินความเปราะบางในครั้งนี้มุ่งหวังว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลนคร เทศบาลตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นส่วนหนึ่งของกลไกผู้ประเมิน ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรส่วนราชการในท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด มีทรัพยากรที่เอื้อต่อการลดผลกระทบและแก้ไขปัญหา อาทิ งบประมาณ บุคลากร เครื่องไม้เครื่องมือ เป็นต้น ดังนั้น การแก้ไขและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมทั้งการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอย่างยั่งยืนจึงควรเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายท้องถิ่น โดยเฉพาะการบรรจุในเทศบัญญัติของท้องถิ่นสู่แผนการปฏิบัติการการเตรียมความพร้อมอย่างเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืน

4.2.2 เชิงพัฒนา กระบวนการระบุกลไกที่จะทำหน้าที่ในการประสานงานให้เกิดการนำข้อมูลจากการประเมินความเปราะบางไปสู่การใช้ประโยชน์ในเชิงพัฒนาอาจประยุกต์ใช้จากกระบวนการเบื้องต้นดังต่อไปนี้

1. ระบุหน่วยงานหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญที่ควรอยู่ในกระบวนการ
2. ระดมความคิดเห็นและศึกษาทางเลือกในการจัดการความเปราะบางตามกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ในขั้นการประเมิน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด
3. ประเมินความเป็นไปได้ในทางเลือกทั้งหมดโดยใช้เกณฑ์ที่ตกลงกันไว้ก่อนแล้ว

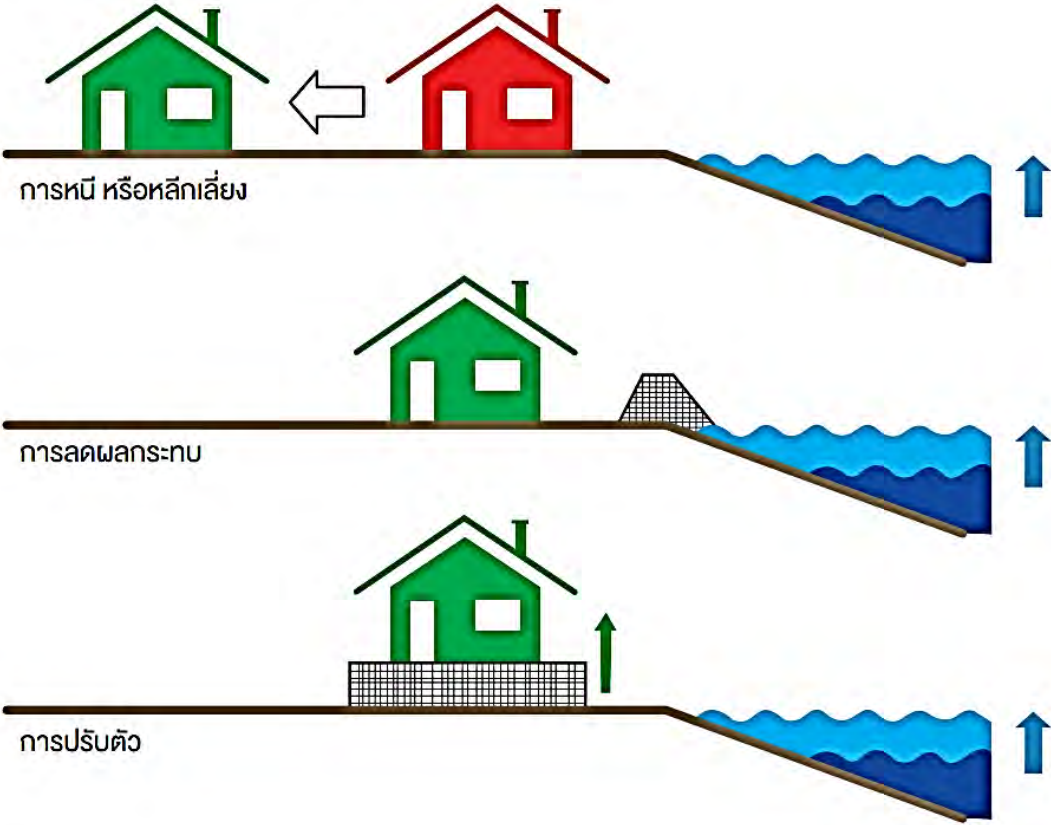
4. สรุปข้อตกลงในการดำเนินงานต่อไปและจัดทำแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง

5. สื่อสารแนวทางการดำเนินงานให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องรับรู้

โดยหน่วยงานที่จะทำหน้าที่ในการดำเนินการในเชิงพัฒนาเพื่อแก้ไข ลดผลกระทบและป้องกันความเปราะบางที่จะเกิดขึ้นในอนาคตควรพิจารณาความครอบคลุมใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านความอ่อนแอเสี่ยงภัย (Exposure) 2) ด้านความอ่อนไหว (Sensitivity) และ 3) ด้านความสามารถในการปรับตัว (Adaptation Capacity) เนื่องจากเป็นองค์ประกอบหลักที่นำไปสู่ความเปราะบางของคนทุกกลุ่มในสังคม ดังนั้น องค์ประกอบหลักข้างต้นนี้ถือว่าเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลักที่เป็นสาเหตุที่แท้จริงของความเปราะบางจากการพัฒนาเมือง อาทิ การบริหารจัดการระบบและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ของเมือง การก่อสร้างโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ การอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรม การประสบภัยพิบัติน้ำท่วม ลมมรสุมหรือการผันแปรของอุณหภูมิ เป็นต้น โดยผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยในคู่มือเล่มนี้จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและสร้างการเตรียมความพร้อมอย่างเป็นระบบ เท่าเทียมและเป็นธรรมยิ่งขึ้น รวมทั้งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของการพัฒนาในอนาคตร่วมด้วย

4.3 ทางเลือกในการลดความเปราะบาง

ภายหลังจากการระดมความคิดเห็นในขั้นต้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะมีทางเลือกในการจัดการความเสี่ยงที่นำไปสู่ความเปราะบางมากมาย ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาพูดคุยหารือและวิเคราะห์ว่ามาตรการใดเหมาะสมที่สุดในการจัดการกับผลกระทบที่ทำให้เกิดความเปราะบางนั้น ๆ ทั้งนี้ การเปิดโอกาสให้มีการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมอาจทำให้มีความซับซ้อนในเชิงกระบวนการ แต่เป็นสิ่งที่ควรทำ เนื่องจากทางเลือกแต่ละเส้นทางล้วนนำไปสู่ผลกระทบต่อชุมชนที่มีความเปราะบางแตกต่างกัน

ภาพที่ 4 ตัวอย่างทางเลือกในการจัดการความเปราะบางจากภัยพิบัติน้ำท่วม
ที่มา: สรวิต วิจิตรทัศน์ และ Marqueza Cathalina & Matthew Sarsycki (2559)

อย่างไรก็ตาม ในการประเมินทางเลือกเพื่อลดความเปราะบางในแต่ละบริบทหรือแต่ละสถานการณ์ได้นั้น ควรต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยเงื่อนไขที่ต้องพิจารณาร่วม 7 ประการ คือ

1. สังคม (Social) ทางเลือกในการลดผลกระทบจะได้ผลก็ต่อเมื่อได้เริ่มมีการดำเนินการขึ้นจริงและการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดของสังคมสาธารณะตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ เช่น การทำประชาพิจารณ์หรือการเจรจาต่อรองกับสาธารณะ เพื่อให้ทางเลือกในการลดผลกระทบได้รับการสนับสนุนซึ่งเป็นขั้นตอนที่จำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะทำให้ได้รับมุมมองทางความคิดที่หลากหลายจากประชาชนทั้งข้อดีข้อเสียแล้ว ยังเป็นการเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์และผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นต่อประชากรบางกลุ่มซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วย ดังนั้น หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากสังคมสาธารณะ มาตรการที่เลือกอาจถูกต่อต้าน เกิดแรงเสียดทานหรือล้มเหลวได้

2. วิชาการ (Technical) ควรมีการตรวจสอบเพื่อหาจุดอ่อนทางเทคนิคของทางเลือกแต่ละอย่างว่าจะสามารถช่วยลดการสูญเสียในระยะยาวได้หรือไม่ และมีผลกระทบในทางทฤษฎีที่มีอาจจะปิดบังผลประโยชน์ที่ควรได้รับหรือควรเกิดขึ้นได้หรือไม่

3. การบริหารจัดการ (Administrative) โดยจะต้องตรวจสอบว่าชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีศักยภาพในการบริหารจัดการวิธีการที่ใช้ในการลดผลกระทบดังกล่าวหรือไม่ เนื่องจากวิธีการบางอย่างอาจเกี่ยวข้องกับสิ่งปลูกสร้าง เครื่องไม้เครื่องมือระบบหรือแม้แต่กระบวนการพัฒนาศักยภาพ อาจจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในพื้นที่เพื่อบริหารจัดการ โดยเฉพาะในเรื่องของทักษะ กำลังคน เงินทุนและการบำรุงรักษา ในขณะที่บางวิธีการอาจจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอก

4. การเมือง (Political) มาตรการลดผลกระทบมักเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างมากเช่นเดียวกับมาตรการอื่น ๆ ของรัฐ ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณที่ต้องได้รับการอนุญาตหรือการอนุมัติ อาจรวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชน การใช้ที่ดินสาธารณะ และอาจเกี่ยวข้องกับฐานเสียงหรือความนิยมของผู้นำทางการเมือง ซึ่งเป็นผู้พิจารณาอนุมัติมาตรการดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ มิติทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกแต่ละทางย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจว่า จะเลือกมาตรการใดดำเนินการ

5. กฎหมาย (Legal) ทางเลือกในการลดผลกระทบหลายทางจำเป็นต้องมีการใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้มีผลบังคับใช้ โดยต้องตรวจสอบว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่จะจัดตั้งหน่วยงานหรือกำหนดอำนาจทางกฎหมายในระดับชาติ จังหวัดหรือท้องถิ่นเพื่อดำเนินการตามมาตรการลดผลกระทบที่เสนอ นอกจากนี้ ยังต้องพิจารณาถึงเรื่องการจัดทำระเบียบข้อบังคับเพื่อประกอบมาตรการลดผลกระทบและสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายในการดำเนินการตามมาตรการดังกล่าว

6. เศรษฐกิจ (Economic) เช่นเดียวกับโครงการอื่น ๆ ทางเลือกในการลดผลกระทบจะต้องมีความคุ้มค่าในการลงทุน และต้องอยู่ในวงเงินที่ผู้สนับสนุนโครงการสามารถจ่ายหรือให้การสนับสนุนได้ โครงการเพื่อลดผลกระทบมักเกี่ยวข้องกับการลงทุนทางโครงสร้างหรือการพัฒนาศักยภาพ และมักจำเป็นต้องส่งมอบให้เจ้าของพื้นที่ดูแล บำรุงรักษาหรือดำเนินการต่อเนื่องไปในอนาคต เป็นระยะเวลานานหลังจากโครงการสำเร็จแล้ว ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณและบุคลากรในพื้นที่ ซึ่งความเป็นไปได้ในเชิงงบประมาณ

สามารถเป็นได้ทั้งการใช้งบประมาณประจำปีของพื้นที่เป้าหมาย
งบประมาณพิเศษ งบประมาณอุดหนุนเพิ่มเติมหรือการกู้ยืมเพิ่มเติม

7. สิ่งแวดล้อม (Environment) มาตรการลดผลกระทบหลายมาตรการส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ทางบวกก็ทางลบทางใดทางหนึ่ง หรือผสมผสานกันไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาผลกระทบเหล่านี้ เนื่องจากมาตรการที่คัดเลือกอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้

ทั้งนี้ ในกระบวนการระบุทางเลือกเพื่อลดผลกระทบจากความเปราะบาง อาจจำเป็นต้องทบทวนมาตรการที่เคยใช้ได้ดีในอดีต แต่เนื่องจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอาจมีระดับความรุนแรงที่เพิ่มขึ้น และมีสภาพทางอุตุนิยมวิทยาหรืออุทกวิทยาที่ไม่แน่นอน

ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ กลยุทธ์ของท้องถิ่นในการรับมือกับความเสี่ยงหรือความเปราะบางที่ผ่านมาอาจช่วยให้ชุมชนฟื้นภัยได้ในอดีต แต่อาจไม่ได้ผลในสภาพปัจจุบัน ดังนั้น อาจจำเป็นต้องเพิ่มศักยภาพในการปรับตัวและปรับมาตรการลดผลกระทบให้เข้ากับบริบทและสภาพการณ์เฉพาะ โดยอาจใช้มาตรการหลายอย่างสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อจัดการกับความเสี่ยงที่มีความสำคัญอย่างมีประสิทธิภาพ ในท้ายที่สุดแล้ว เป้าหมายสำคัญของมาตรการทุกอย่าง คือ การช่วยแก้ไขปัญหามีความล่อแหลม ความเปราะบาง และเพิ่มศักยภาพในการรับรู้ ปรับตัวและการกลับสู่ภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. (2557). **คำศัพท์ด้านการบริหาร จัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ.** กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กลุ่มสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่. (2560). **ข้อมูลพื้นฐานองค์กร.** ขอนแก่น: สำนักงานสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่.
- กลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน. (2559). **ข้อมูลพื้นฐานองค์กร.** ขอนแก่น: กลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน.
- กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไผ่. (ม.ป.ป.). **ข้อมูลพื้นฐานองค์กร.** กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไผ่.
- ตุลยวัต มหาวงศ์. (ม.ป.ป.). **แผนที่ความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ.** เอกสารประกอบการบรรยาย. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ).
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง, ยรรยง อินทร์ม่วง และมนต์ชัย ผ่องศิริ. (2562). **เมืองขอนแก่น: การเติบโต ความท้าทาย และโอกาส.** นนทบุรี: สำนักพิมพ์สี่แฉกร.
- ยรรยงค์ อินทร์ม่วง. (2563). **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเปราะบาง.** เอกสารประกอบการบรรยาย. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ).
- ศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน. (2544). **ข้อมูลพื้นฐานองค์กร.** อุตรธานี: สำนักงานศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน.
- ศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์. (2563). **กรอบโครงการเพื่อสร้างความพร้อมของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ.** ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง. (2562). **ข้อมูลพื้นฐานองค์กร.** อุตรธานี: สำนักงานศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง.
- สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม. (2562). **ชุมชนของคุณ พร้อมรับมือน้ำท่วม มากแค่ไหน?** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2564). **คู่มือการวิเคราะห์ความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในบริบทเมืองเพื่อสร้างการเตรียมความพร้อมของเมืองอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย. (2563). **แนวทางการจัดทำแผนผังภูมิเวศสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย.

- สรวิศ วิฑูรท์สัน และ Marqueza Cathalina & Matthew Sarsycki. (2559). **คู่มือการประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (สำนักงานประเทศไทย).
- สหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย. (2563). **ข้อมูลพื้นฐานองค์กร**. หนองคาย. สำนักงานสหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย.
- สุวิทย์ ชีรสอวต. (2557). **ประวัติศาสตร์อีสาน 2322 – 2488 เล่มที่ 1. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**.
- สักรินทร์ แซ่ภู. (ยุวดี คาคการณ์ไกล, บรรณาธิการ) (2557). **Urbanization ของนครขอนแก่นในปัจจุบันและอนาคต**. มหาสารคาม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- UNDP. (2004). **Adaptation Policy Framework for Climate Change: Developing Strategies, Policies and Measure**. Cambridge University Press, Cambridge, UK
- UNISDR. (2009). **“UNISDR Terminology”**. <https://www.unisdr.org/we/inform/Terminology>. Accessed on 23/3/2016

ທາດພູນວກ

ภาคผนวก ก

นิยามศัพท์เฉพาะ

เมือง (Urban)

พื้นที่ซึ่งเป็นที่รวมกลุ่มตั้งถิ่นฐานของประชากรที่มารวมกันเป็นพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและหนาแน่นมากกว่าพื้นที่อื่นในบริเวณโดยรอบ โดยมีสิ่งปลูกสร้างถาวร สิ่งอำนวยความสะดวก และระบบบริการสาธารณูปโภคที่เพียงพอพร้อมเพื่อรองรับความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างกัน เป็นที่ตั้งศูนย์รวมการปกครองของท้องถิ่นนั้น ๆ มีวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไปจากชนบท และการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ไม่ใช่อาชีพด้านเกษตรกรรม

การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)

การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความผันแปรตามธรรมชาติ ได้แก่ อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ลมมรสุม ความร้อน ลูกเห็บ หรือกิจกรรมของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ส่วนประกอบของบรรยากาศโลกเปลี่ยนแปลงไป นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติ

ความเปราะบาง (Vulnerability)

ผลกระทบชุมชนได้รับ ซึ่งเกิดจากการที่ไม่สามารถรับมือในการแก้ไขผลกระทบหรือความเสียหายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเปราะบาง โดยเป็นผลมาจากการเปรียบเทียบขนาดความเสี่ยงหรือผลกระทบกับความสามารถในการรับมือหรือการปรับตัวเพื่อรับมือกับความเสี่ยงได้ หากการรับมือไม่สามารถจัดการความเสี่ยงหรือผลกระทบได้ทั้งหมด จะถือว่ามีความเปราะบาง

ภัย (Hazard)

เหตุการณ์ที่เกิดจากธรรมชาติหรือการกระทำของมนุษย์ที่อาจนำมาซึ่งความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และมีดีอื่น ๆ ที่จะทำให้อุณหภูมิชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่ค่อยดีนัก

ภัยพิบัติ (Disaster)

การหยุดชะงักอย่างรุนแรงของชุมชนหรือสังคม อันเป็นผลมาจากการเกิดภัยทางธรรมชาติหรือเกิดจากมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่อชีวิต ทรัพย์สิน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางเกินกว่าความสามารถของชุมชนหรือสังคมที่มีทรัพยากรต่าง ๆ อยู่ จะสามารถรับมือได้

การรับมือ (Coping)

การบรรเทา แก้ไขหรือลดผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยอาศัยความสามารถของชุมชนเองและร่วมกับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น การควบคุม การป้องกัน การช่วยเหลือ แผนงานหรือนโยบาย เป็นต้น

การฟื้นฟู (Recovery)

การปรับสภาพระบบสาธารณูปโภค การดำรงชีพและสภาวะวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนที่ประสบภัยให้กลับสู่ภาวะปกติหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นตามความเหมาะสม (Build Back Better) โดยการนำเอาปัจจัยต่าง ๆ ในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเข้ามาช่วยในการฟื้นฟู เช่น การซ่อมสร้าง (Reconstruction) และการฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation) เป็นต้น

การรับรู้ ปรับตัวและฟื้นคืนกลับ

ความสามารถของชุมชนหรือสังคมที่มีความเสี่ยงต่อภัย รวมทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพความเสี่ยงภัยของตน รวมทั้งรู้จักวางแผนมาตรการและการปฏิบัติตัวเพื่อช่วยลดหรือหรือถ่ายโอนความเสี่ยงดังกล่าวให้น้อยลง เพื่อมุ่งหวังจะช่วยลดโอกาสในการได้รับผลกระทบจากภัย และหากประสบภัยก็สามารถฟื้นตัวได้ด้วยแนวทางและในระยะเวลาที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังรวมถึงความสามารถของชุมชนในการดูแลรักษาโครงสร้างและกลไกพื้นฐานที่จำเป็นให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติด้วย

การเปิดรับหรือการเผชิญ (Exposure)

การเผชิญกับการกลายเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่ ชุมชนหรือสังคม เช่น อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ลมมรสุม ความร้อน ลูกเห็บ เป็นต้น รวมถึงความเสี่ยงทางกายภาพที่เป็นจุดอ่อนแหลมให้เกิดภัยพิบัติ เช่น ที่อยู่อาศัยที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มต้ำน้ำท่วมขัง การอยู่ในพื้นที่ป่าโยธนาหรือเสาสัญญาณไฟฟ้าขนาดใหญ่ หรือการอยู่ในพื้นที่หุบเขาหรือเทือกเขาที่มีโอกาสได้รับผลกระทบจากดินสไลด์ ดินถล่ม เป็นต้น

ความอ่อนไหว (Sensitivity)

ระดับของการตอบสนองที่พื้นที่ ชุมชนหรือบุคคลได้รับผลกระทบที่ก่อให้เกิดความเสียหายเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ (Exposure) ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม โดยเกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่น้ำท่วมขังที่มีจำนวนผู้ป่วยเรื้อรังหรือผู้พิการ ชุมชนที่มีอาชีพเกษตรกรรมที่มีความอ่อนไหวต่อภัยพิบัติรุนแรงมากกว่าชุมชนเมือง เป็นต้น

ความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capacity)

ระดับความสามารถของชุมชนในการปรับตัวหรือรับมือกับผลกระทบ หรือความสามารถในการจัดการความเสี่ยงที่เป็นผลมาจากการกลายเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น การเข้าถึงเทคโนโลยีหรือข้อมูลข่าวสาร ทักษะและประสบการณ์ในการรับมือของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงปัจจัยภายนอก เช่น ข้อมูลเชิงนโยบาย การมีภาคีเครือข่าย เป็นต้น

การตอบสนอง (Response)

มาตรการหรือการปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อรักษาชีวิตและให้ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์ภัยพิบัติ เช่น การกู้ชีพกู้ภัย การปฐมพยาบาล การแจกจ่ายยังชีพและสิ่งบรรเทาทุกข์ การบัญชาการ หรือควบคุมสถานการณ์ฉุกเฉิน การประสานงานเพื่อลบล้างผู้พลว การบริหารจัดการศูนย์อพยพ เป็นต้น

ความเสี่ยง (Risk)

โอกาสหรือความเป็นไปได้ที่จะเกิดผลกระทบซึ่งเป็นผล จาก 2 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) โอกาสหรือความเป็นไปได้ที่ผลกระทบ นั้นอาจจะเกิดขึ้น 2) พื้นที่ ชุมชน หรือบุคคล ที่มีความอ่อนไหวต่อ ผลกระทบนั้น ๆ

ความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk)

โอกาสหรือความเป็นไปได้ในการได้รับผลกระทบทางลบ จากการเกิดภัยพิบัติ โดยผลกระทบสามารถเกิดขึ้นกับชีวิต สุขภาพ อาชีพ ทรัพย์สินและบริการต่าง ๆ ในระดับบุคคล ชุมชน สังคมหรือ ประเทศชาติ

องค์ประกอบที่มีความเสี่ยง (Element at Risk)

ทรัพย์สินต่าง ๆ ทางกายภาพและทางสังคมที่มีความเสี่ยง และมีโอกาสได้รับอันตรายร้ายแรง หรือได้รับผลกระทบหากประสบ ภัยพิบัติ เช่น ประชาชน ครุฑเรือน ชุมชน ระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น

ความเสี่ยงที่ยอมรับได้ (Acceptable Risk)

ระดับความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งชุมชนหรือพื้นที่นั้น ๆ ยอมรับได้ เมื่อพิจารณาจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เทคโนโลยี ความรู้และสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น

แผนที่การเกิดภัย (Hazard Map)

แผนที่ที่แสดงพื้นที่ซึ่งมีโอกาสเกิดภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย คลื่นยักษ์ มวลน้ำ ดินถล่ม ลมสุมม โคลนถล่ม ดินยุบ ความร้อนสูง เป็นต้น โดยมากเป็นผลของการประเมินความเป็นไปได้ ความถี่ ของการเกิดภัย รวมทั้งความรุนแรงของภัยนั้น ๆ

แผนที่ความเสี่ยง (Risk Map)

แผนที่แสดงผลการประเมินความเสี่ยง ซึ่งบ่งบอกระดับ ผลกระทบที่เกิดขึ้นที่มีความเสี่ยงจากเหตุการณ์ภัยในพื้นที่หนึ่ง ๆ โดยมากจะแสดงผลเป็นระดับความเข้มข้นของสีต่าง ๆ ได้แก่

ความเสี่ยงหรือความเปราะบางระดับ “สูงมาก”

แทนความเข้มข้นด้วย สีแดง

ความเสี่ยงหรือความเปราะบางระดับ “สูง”

แทนความเข้มข้นด้วย สีส้ม

ความเสี่ยงหรือความเปราะบางระดับ “ปานกลาง”

แทนความเข้มข้นด้วย สีเหลือง

ความเสี่ยงหรือความเปราะบางระดับ “ต่ำ”

แทนความเข้มข้นด้วย สีเขียว

ศักยภาพ (Capacity)

สถานการณ์ ความชำนาญหรือทรัพยากรต่าง ๆ ที่อยู่ในความครอบครองของประชาชน ชุมชนหรือสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีคุณลักษณะเชิงบวกที่สามารถพัฒนา เคลื่อนย้ายและเข้าถึง เพื่อนำมาใช้เพิ่มขีดความสามารถ (Capability) ของสังคมและชุมชนในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ช่วยให้คาดการณ์ภัยที่จะเกิดขึ้นและรับมือกับความเสี่ยงจากภัยพิบัติได้มากขึ้น

ข้อมูลฐาน (Baseline Data)

ชุดข้อมูลที่บ่งบอกสถานะของชุมชนหรือสังคมในอดีตหรือปัจจุบันที่รวบรวมไว้ เพื่อใช้เปรียบเทียบหรือวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่เมื่อเกิดเหตุการณ์ใด ๆ ขึ้นในอนาคต ข้อมูลฐานของพื้นที่ในสถานะก่อนภัยพิบัติเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่มีการจัดเก็บภายหลังเกิดภัยพิบัติช่วยให้สามารถประมวลสถานการณ์ ตลอดจนระดับผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการภัยพิบัติ การกู้ชีพกู้ภัย การให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนการวางแผนเพื่อการฟื้นฟูได้ เป็นต้น

ภาคผนวก ข

องค์กรประชาสังคมที่เข้าร่วมกระบวนการประเมินความเปราะบางของเมือง

องค์กรประชาสังคมที่เข้าร่วมกระบวนการประเมินความเปราะบางของเมือง
ที่อยู่ในแนวระเบียงมิตรภาพ (Mittraphap Corridor)

กลุ่มสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่

กลุ่มสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่ ตั้งขึ้นเมื่อปี 2560 จากการรวมตัวกันของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาด้านที่อยู่อาศัย จำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนชนมจิน 2000 ชุมชนไผ่เก่า ชุมชนมิตรภาพซอย 4 และชุมชนสุขนามัย

เป้าหมายของกลุ่มสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่ จัดตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยอันเป็นผลมาจากภัยพิบัติน้ำท่วมและความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัยอันมีสาเหตุมาจากการสร้างบ้านเรือนในที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยมีประเด็นการขับเคลื่อนงานพัฒนา 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ปัญหาที่อยู่อาศัย 2) การจัดการภัยพิบัติ 3) การออกแบบการซ่อมสร้างให้สอดคล้องกับการอยู่อาศัย 4) การแก้ไขปัญหาพร้อมกับหน่วยงาน และ 5) คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

กลุ่มสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่ ตั้งอยู่เลขที่ 362/2 หมู่ที่ 20 ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

กลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน จังหวัดขอนแก่น

กลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน (Friends of the Homeless) ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ ปี พ.ศ.2559 โดยเป็นการยกระดับคนทำงานประเด็นคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ภายใต้โครงการ “ขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านแบบบูรณาการจังหวัดขอนแก่น” สู่การรวมกลุ่มกันของบุคคลที่สนใจในประเด็นคนไร้บ้าน ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาเมืองที่หลากหลาย อาทิเช่น อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นักพัฒนาเอกชน นักกิจกรรม/นักศึกษา ฯลฯ ที่มีความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองร่วมกันอย่างยั่งยืน

เป้าหมายหลักในการทำงานของกลุ่มเพื่อนคนไร้บ้านมี 2 ประการ คือ 1) หนุนเสริม ช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครขอนแก่น 2) ติดตามประเด็นการพัฒนาเมืองและการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของกลุ่มคนจนเมืองในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ภายใต้แนวคิด “ยั่งยืน สร้างสรรค์ ลดความเหลื่อมล้ำ”

ศูนย์ประสานงานกลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน (Friends Of The Homeless) ตั้งอยู่เลขที่ 939 หมู่ที่ 27 ซอยพร้อมมิตร ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 เบอร์โทรศัพท์ 081-0472466

ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง

ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง (ศสล.) ก่อตั้งเมื่อปี 2562 เป็นองค์กรภาคพลเมืองที่ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงภาคอีสาน มุ่งเน้นเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในการพัฒนาสังคม และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการวิจัย การพัฒนาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างนวัตกรรม และขับเคลื่อนนโยบายว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGS) และการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนภาคประชาสังคม และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการต่อต้านการคอร์รัปชันและส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน ตลอดจนส่งเสริมสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ

ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง (ศสล.) ตั้งอยู่เลขที่ 3 หมู่ที่ 10 ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์ 41110 เบอร์โทรศัพท์ 08-7027-6344

ศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน

ศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน ก่อตั้งในปี 2544 โดยแรกเริ่มจัดตั้งขึ้นเพื่อทำงานกับกลุ่มชาวบ้านในภาคอีสาน เพื่อการศึกษาปัญหาเกลือใต้ดิน ดินเค็มและแรโปแตส ระยะต่อมาจึงได้ขยายขอบเขตงานไปในประเด็นอื่น ๆ เพิ่มขึ้น

บทบาทหลักของศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน ได้แก่ 1) การจัดตั้งองค์กรชาวบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการปกป้องทรัพยากรท้องถิ่นที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา 2) ให้ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม และ 3) ประสานความร่วมมือกับภาคประชาสังคมและนักวิชาการเพื่อแสวงหาแนวทางและแนวร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น ศูนย์ข้อมูลสิทธิฯ ยังได้จัดตั้งกลุ่มองค์กรชาวบ้านขึ้นมาเพื่อตรวจสอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบในพื้นที่ เช่น ปัญหาแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง ปัญหาการขุดลอกคลองลำพะเนียง ปัญหาการขุดลอกลำน้ำโมง ปัญหาโรงไฟฟ้าขยะ ปัญหาพื้นที่ก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์และปัญหาแม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำชี และแม่น้ำมูลในภาคอีสาน

ศูนย์ข้อมูลสิทธิมนุษยชนและสันติภาพอีสาน ตั้งอยู่เลขที่ 88 หมู่ 4 ตำบลท่าบ่อ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดหนองคาย 43110

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไชยา

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไชยา เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีความต้องการที่จะอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไชยา ให้เป็นพื้นที่ป่าสาธารณะที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ เนื่องจากป่าชุมชนแห่งนี้ได้ถูกเพิกถอนที่ดินสาธารณะ เพื่อนำไปรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 716 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กรมป่าไม้เคยอนุญาตให้ชุมชนจัดตั้งเป็นป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นแหล่งอาหารและรายได้ของคนในชุมชน มาตั้งแต่ 20 พฤศจิกายน 2551

เป้าหมายของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไชยา คือ เพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์ พื้นฟูการใช้ที่ดินและผืนป่าโดยเฉพาะในประเด็นสิทธิเอกสารสิทธิ์และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่สาธารณะป่าชุมชน รวมถึงแผนการพัฒนาให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีการเปลี่ยนสิทธิการถือครองพื้นที่ป่าไปเป็นของรัฐ

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไชยา ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลสระใคร อำเภอสระใคร

สหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย

สหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย ก่อตั้งเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อ ส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก โดยเฉพาะการพัฒนาที่อยู่อาศัยของสมาชิกในเขตชุมชนเมือง โดยวิธีการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามหลักสหกรณ์

บทบาทหลักในการดำเนินงาน คือ ดำเนินกิจกรรมบริการให้สมาชิกมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองตามอัตภาพ และให้สมาชิกสะสมเงินเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง รวมทั้งการส่งเสริมการออมทรัพย์ การประกอบอาชีพ และการเรียนรู้พัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชน รวมทั้งร่วมมือเป็นเครือข่ายกับสหกรณ์อื่น ชุมชุมสหกรณ์ องค์กรชุมชน เอกชนและหน่วยงานภาครัฐเพื่อส่งเสริมและปรับปรุงกิจการของสหกรณ์ และยังดำเนินงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง โดยการขับเคลื่อนประเด็นต่าง เช่น ประเด็นขยะ ประเด็นน้ำเสีย เป็นต้น

สหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย ตั้งอยู่ที่เลขที่ 50/2 หมู่ที่ 8 ถนนมิชัย ตำบลมิชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ตัวอย่างแบบฟอร์มข้อเสนอโครงการฯ

Funded by
the European Union

สนับสนุนโดย

สหภาพยุโรป (European Union: EU)

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (Thailand Environment Institute Foundation: TEI)

ศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์

(Centre for Civil Society and Nonprofit Management: CSNM)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Funded by
the European Union

คู่มือการประเมินความเปราะบางของเมือง
สำหรับภาคประชาสังคม
บริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง
Strengthening Urban Climate Governance for Inclusive,
Resilient and Sustainable Societies in Thailand (SUCCESS)

